

PER A UNA SISTEMATITZACIÓ DE LA HISTÒRIA DE LA BRUIXERIA AL MARESME ¹

INTRODUCCIÓ.

La comarca del Maresme és una àrea geogràfica on abunden els testimonis sobre bruixeria. Malgrat això, gairebé mai les bruixes maresmenques són esmentades en els compendis que, sobre el tema, s'han fet a Catalunya. Potser és perquè mai no ha existit una veritable síntesi sobre el tema a nivell comarcal, i aleshores en una obra de caràcter general s'acostumen a passar per alt aquelles zones on la historiografia local no ha treballat prou un determinat tema amb voluntat de sistematització.

En aquest treball no pretenem de cap manera exhaurir un tema tan complex com és la bruixeria al Maresme. La nostra intenció és intentar posar les bases per a un intent de síntesi d'aquest tema a partir de les llegendes, les tradicions i els fets que fan referència a la bruixeria de la comarca.

LLEGENDES

Les bruixes de Burriac.

Aquesta llegenda fou publicada en forma de conte en un petit opuscle destinat als infants². El seu anònim autor comença parlant del castell de Burriac i de la seva importància en la història. Ens diu que

...«s'alçava majestuós dalt de la muntanya, que molts pescadors de la costa de llevant coneixen per 'Sant Mateu', i que està situada al bell mig del triangle que formen Mataró, Argentona i Vilassar de Dalt, i que té una forma semblant a la d'un mató de deu cèntims» (...) «Poca cosa resta del castell. Quatre parets que es van engrunant de mica en mica i part de la torre d'homenatge; mes amb totes prou perquè a l'esguardar-lo hom se sent posseït d'un sentiment d'amor i respecte per aquelles runes.

Burriach, que és un gegant en la història, que en els temps de fades i cavallers, de trovadors i comtesses era l'orgull de tota aquella contrada, avui sols és niu de llangardaixos, serps i esparvers i els senyors d'aquells indrets pot dir-se que no són altres que els carboners que a destrallades van netejant els boscos de la rodalia i que cap al tard, quan tot s'enfosqueix, són a voltes l'espant d'algun excursionista tocatardà que al trobar-los pel camí,

despentinats, amb mànega de camisa i amb la cara tan negra com el carbó que remenen, es creuen haver-se-les amb el propi diable» (...) «Ara lo que tal volta no sabeu és que hi hagué un temps en el qual les bruixes d'aquelles rodalies es servien de les runes d'aquell antic castell per a celebrar-hi llurs fantàstics conciàbuls, la majoria dels quals acabaven en un sens si de malvestats que portaven l'esglai a cent llegües a la rodona».

A partir d'aquí comença pròpiament el relat. Sembla ser que tots els dissabtes, en arribar el tombant de la tarda, tan aviat com el sol s'enfonsava darrera les muntanyes, qui estava atent albirava com d'un casalot dels afores del poble, del forat d'una xemeneia, d'un tros de finestra mig amagat o de les finestres d'algunes golfes, sorgia el despentinat cap d'una vella, amb els ulls ensorrats, la cara arrugada, el coll sec, escanyolit, i la boca sense dents. Darrera el cap seguia un cos estrafet que immediatament s'enfilava pels aires, cavalcant a voltes una escombra, un esteranyinador o una pota seca de cabra negra. No cal dir que es dirigia tot seguit cap a Burriac a una gran velocitat.

La bona gent de la contrada sabien molt bé de la dolenteria d'aquelles bruixes. Per això, tots els dissabtes, en pondre's el sol, prenién els rosaris i resaven fins com a mínim la mitja nit; en altres ocasions no paraven amb els parenostres i les avemaries fins que l'astre rei tornava a llençar llum i calor damunt la terra.

A la vegada, els campaners de les esglésies properes passaven hores i més hores fent brandar ja la campana petita ja la grossa, car sempre s'ha dit que no hi ha res com el soroll de les campanes per allunyar les bruixes.

Malgrat totes aquestes precaucions, no hi havia cap dissabte en què les bruixes no en fessin alguna de les seves. Moltes vegades congriaven al seu entorn les tempestes que tot l'any volten i giravolten pel mar i per la terra. Transformades en corbs, es posaven davant dels núvols, comandant-los fins al lloc que prèviament s'havien assenyalat; llavors, enmig d'un espetec de trons i llamps que tot ho feia trontollar, començava a caure una bona munió de pedra, aigua i llamps, tot alhora. Els camps quedaven arrasats, les vinyes mortes, les llocades perdudes i els arbres esqueixats. Més d'un cop, per la mateixa força del llamp, es mig partia una masia, matant els porcs, l'euga de l'estable o fins i tot l'infant que plàcidament dormia en el seu bressol, prop del llit de l'àvia.

En d'altres ocasions, les bruixes prenién la forma innocent de les gavines. Volant per damunt de l'aigua del mar, feien aixecar les onades a grans alçades, fins que amb una immensa força les llençaven damunt la platja. Aleshores, ai del pescador que es trobava a mar o de la dona que sojornava en la barraca ran de l'aigua esperant la tornada del marit!

També era habitual que es transformessin en guineus: envaién les corts i degollaven les ovelles, feien fugir els conills i es menjaven tan de pressa com podien totes aquelles gallines que trobaven.

Eren tan i tan malvades que fins i tot el mateix dimoni sentí enuig i volgué parar-los els peus. Però no hi hagué manera: les bruixes eren encara més dolentes que el diable que les havia creat. I com que en el món del mal el més dolent és el més fort, en Banyeta hagué de fugir amb la cua entre cames.

Tantes i tan grans eren les malifetes d'aquelles bruixes, que en els pobles que envoltaven el castell de Burriac no es parlava d'altra cosa. I, com acostuma a passar, n'hi havien que negaven fins i tot la seva existència. Tan contraposades es trobaven les opinions que s'arribaren a fer apostes sobre això. Un jove dels que més negava l'existència de les fetilleres, però que alhora era dels més decidits, es comprometé a pujar un dissabte a la nit fins al castell de Burriac per tal de veure i poder després explicar el que allí succeïa.

I així ho va fer. Un dissabte, després d'haver dinat, l'esmentat jove va fer via fins al castell. Quan el sol anava cap a la seva posta, arribava a la paret de tanca de l'antiga fortalesa. Immediatament s'amagà darrera un gatosar, trontollant-li el cor i suant d'angúnia. A mida que s'anava fent fosc els nervis s'apoderaven cada vegada més i més d'ell, sobretot quan s'adonà que s'apropaven les bruixes, les quals, damunt l'estranya cavalcadura, voltaven i giravoltaven unes prop de les altres, com un vol de coloms, a l'entorn de la torre de l'homenatge del castell (Fig. 2).

Com més fosc era més ran de terra volaven les bruixes, fins que en un moment donat feren un gran xiscle. Llavors, posant totes elles el peu a terra, s'agafaren de les mans com si anessin a ballar una sardana; en realitat el que feren fou començar a giravoltar, tan de pressa que gairebé es feien invisibles.

Finalment s'aturaren, i traient una gran caldera feren foc sota d'ella. En ser la foguera ben encesa tornaren a agafar-se de les mans i a giravoltar. A cada moment que s'aturaven sortia de la rotllana una de les bruixes que, apropant-se a la caldera, llençava a dins quelcom que es treia de la pitrera, alhora que murmurava un conjur.

Herbes, ungüents, ossos de mort, cames seques de criatures sense batejar, llangardaixos i gripaus vius, banyes de boc, tot plegat anava a raure dins de la perola, on bullia fent una ferum de sofre que asfixiava. Tot plegat, sumat a les flames blaves i vermelles que sorgien d'aquella «escudella», tenien més que esporuguit el jove tafaner que tot ho guaitava.

Quan la foguera semblava que s'apaivagava, les bruixes tornaren a fer embranzida, giravoltant follament una bona estona. De cop i volta es pararen en sec, fent un xiscle que semblava un llarg udol. Immediatament s'untaren amb el suc llardós de la caldera, i dient «Altafulla!» es convertiren en corbs, que fugiren volant vers el mar que es veia lluir entre la claror de les estrelles d'aquella nit.

Una vegada s'havien allunyat totes les bruixes, el jove —esfereït però malgrat tot encara serè— sortí del seu amagatall. Com volent provar sort, s'untà

també amb el suc de la caldera. Tement que si deia la mateixa paraula que les bruixes aniria a raure amb elles i se n'adonarien de la seva presència, digué «Baixafulla!», quedant al moment convertit en ase³.

Tan bon punt hagué mudat la pell de persona per la d'ase, començà a sentir una frisança tan gran a les cames que, sense gairebé ni adonar-se'n, es posà a córrer. Quan més corria, més ganes tenia de fer-ho. Així, corrent, recorregué boscos i torrenteres, muntanyes i planes, sempre fent mal per allà on passava, sentint malediccions i juraments a dojo, aquí caient i esgarrinxant-se, allà suant i esbufegant, però sempre amb la mateixa frisança i amb la mateixa dèria: córrer i només córrer. Ell prou que volia cridar i demanar auxili, però de la seva boca només sortien uns brams capaços d'espaoirdir els homes més temperats: no semblava sinó que bramessin cent ases alhora.

Després de molt de temps, impossible de calcular, veié allà al lluny de l'horitzó que començava a apuntar el nou dia. Aviat compregué que s'apropava una altra vegada a Burriac. Quan hi arribà, trobà les bruixes allà reunides una altra vegada. Imagineu-vos les rialles i les mofes de les fetilleres en veure l'ase!. Ràpidament les seves astutes ments s'adonaren del que havia passat en realitat; capturant-lo, li posaren un ronsal i el lligaren a una anella que hi havia clavada en una de les parets del castell. Agafant cadascuna d'elles una vara, ja de bruc, ja d'arboç, l'apallissaren sense parar i sense fer cas dels brams de dolor i de les llàgrimes que llençava.

Tantes i tantes garrotades li donaren que acabaren deixant-lo esmoreït, llevant-li la pell. Per sota li anava sortint la de persona, però ja podeu imaginar com: plena de blaus i sangtraïts, amb ferides i esgarrinxades de tota mena. Quan el jove tafaner tornà en si, el sol ja planava per tot arreu. Les bruixes, és clar, havien desaparegut del tot. Poc a poc, amb penes i treballs, el xicot aconseguí d'aixecar-se i iniciar el camí de tornada cap al poble, tot fent la promesa que mai més no seria curiós en tot el temps que li restava de vida.

Hi ha una segona variant de la història de les bruixes de Burriac que és molt similar a la primera, fins al punt que no seria inversemblant que es tractés d'una adaptació. Fou publicada per Josep de Cabanyes en el *Bloc Mataroní* de l'any 1926⁴. Les novetats que ens aporta són escasses: potser la més rellevant és la d'especificar-nos que el jove tafaner, protagonista d'aquesta contalla, era originari del poble de Cabrera.

És lògic que una història tan popular com aquesta necessàriament s'havia de veure reflectida en altres publicacions. Així ho fa en Joaquim M. de Nadal Ferrer en un treball de memòries, on ens descriu el poble de Caldetes, la seva gent i el seu costumari a començaments del nostre segle⁵, quan l'autor, com era el cas d'altres famílies barcelonines benestants, estiuiejava en aquesta bella població del Maresme. En certa ocasió, d'infant, va fer estada a Argentona; i és clar, la pujada al castell de Burriac era obligada. Ell mateix ens ho explica:

«Burriach era la excursión cumbre que podían realizar los forasteros en Argenton. Excursión deportiva y romántica, todo a un tiempo, porque los amores del señor feudal y de la pastora –cabrera: de aquí el nombre de Cabrera con que el pueblo en donde radica el castillo es conocido– aun se cuentan y repiten y encandilan los ojos de las muchachitas que no han profesado aún lo que un amigo mío llamaba el “topolinismo totalitario”, y tienen ilusiones, esperanzas y sueños.

Excursión temerosa, según los días y según las horas, porque Burriach es tierra de brujas, y en el recuerdo o en la fantasía de las gentes están aún muy grabadas las historias de sus diabluras y de sus fechorías y de sus maleficios» (...) «Claro está que, cuando la compañía es numerosa y joven y alegre, por más señas, y brilla el sol en el cielo, los ánimos rechazan fácilmente todas las leyendas, y aun las historias mismas de brujas saben a supercherías; pero nadie, sin embargo, tenía interés en esperar el anochecer en aquellas alturas y menos aún en las noches de sábado, que tiene fama de ser el ‘día de moda’ para las brujas y para los brujos. No conviene desafiar lo sobrenatural, tanto más cuanto es cosa conocida que quienes lo han hecho, lo han pasado mal, y el suceso de su desgracia se repite de padres a hijos y se cuenta entre chisporroteos de llamas, junto al hogar de las grandes cocinas acogedoras, en las frías noches invernales.

Y si alguien no quiere creerlo, ahí está el caso del valiente muchacho de Cabrera, incrédulo como puede serlo el que más; ese ignorado «alguien» que el año de... la “Nana” pasó la noche en aquellas alturas con objeto de comprobar personalmente lo que hubiera de cierto, o de cuento, en las referencias de labriegos ingenuos, y en las charlatanerías de mujeres parlanchinas, y en los escritos enrevesados de pergaminos amarillentos y comidos por ratones».

De fet, la seva explicació tampoc no és gaire diferent de les anteriors, trobant-se només alguna variació de detall. De tota manera, sí que creiem interessant tenir-la en compte, ja que pel que sembla ell la recollí de viva veu durant la seva estada a Argenton.

La bruixa de la pinta d’or.

Aquesta llegenda la coneixem, com tantes d’altres, mercès a l’historiador Francesc Carreras Candi, que la publicà en el seu meritori treball sobre el castell de Burriach⁶. En paraules del mateix autor:

«En quasi tots els pobles, subsisteix la veu popular que assenyala en determinats llocs ferestechs, la existència de bruixes i altres sers fantàstics. Burriach y Montcabrer foren indicats en aytal sentit per la gent d’aquesta part del Maresme. Lo cau de les bones dones ó cova de les encantades, situada en lo tallat que dona al mar, en l’aspre Montcabrer y la impracticable roca de Burriach, serví de maravel·la, á les bruixes, per comunicar ab lo mal esperit,

immolar víctimes á llur voracitat, practicarhi dimoníachs rituals, y exirne á escamparse arreu, cavalcant en la tradicional escombra màgica» (...) «Lo penyal que mira á Llevant, del recinte sobirà del Castell, te, á un terç de sa altura, cert forat, d'alguna fondaria, que avuy serveix de llodriguera als conills. Per allí les bruixes s'enfonsaven al cor de la terra, exint, si volien, al cau de les bones dones»⁷

Entre les temudes habitants del castell de Burriac esdevingué famosa una bruixa més vella que les altres, la qual duia els seus desgrenyats cabells no caiguts a la espatlla com les seves companyes, sinó trenats en forma de monyet, que aguantava amb una pinta d'or. A causa de tan esplendorosa coqueteria, poc usual entre les bruixes, ...«se la feya conceptuar com la més poderosa de totes elles». A continuació, Francesc Carreras Candi ens ofereix una definició rotunda sobre la personalitat d'aquest ésser: «No era mala bruixa, sino bona dona, segons afirmaven los d'Argentona, que la creyen especial protectora del terme». Sembla ser que hi havia qui relacionava aquesta predilecció pels argentonins amb l'agradós record de certs amors, ocorreguts Déu sap quants anys enllà entre la «bruixa»⁸ i un habitant del poble.

Naturalment, una de les idees dominants en la superstició popular d'aquesta part de la comarca –i, és clar, de gairebé tota Catalunya– era que les bruixes sortien sovint al bosc cercant ramats de cabres, que els pagesos trobaven misteriosament esquilats. Quan això succeïa, tothom sabia que les maleïdes dones es preparaven per aparellar una pedregada: aquells pèls, llençats en les negres boires, es convertien en la calamarsa que els feia perdre les collites.

Malgrat això, els argentonins coneixien la manera d'evitar les pedregades, remeis que segons la veu popular els havia explicat la «bruixa» de la pinta d'or. El mateix Carreras Candi ens ho confirma:

«Diuhen si fou á inducció de la bruixa de la pinta d'or, que los argentonins conegueren certs procehiments, per salvar llurs cullites d'aytal flagell. Les branques de llover, olivera y ars, benehídes lo 29 d'Abril, diada de Sant Pere Martir, son posades en creu, dalt de canyetes, en los llochs més alterosos de les vinyes que desitjen preservar de la pedregada, extenent al seu damunt la benedicció rebuda. Los qui tenen armes de foch, se fan benehir bales, en la diada del Dijous Sant, per enjagarles á les menaçants boyres negres y ab lo contacte de la benedicció, allunyar los mals esperits».

Per si no n'hi hagués prou amb els diferents objectes sacralitzats, no era rar que en aproximar-se una tempesta, en gairebé totes les parròquies del Maresme el rector pugés a dalt del campanar o comunidor acompanyat de l'escolanet, el qual li portava una caldera amb aigua beneïda que el capellà espargia en direcció a l'indret d'on la tempesta venia. Era fama que, anatemitzant el mal temps, la tempesta reculava⁹.

Però la «bruixa» de la pinta d'or no només sabia allunyar les malignes tempestes. També sabia com posar remei a la sequera si aquesta amenaçava els argentonins (i, cal suposar també, a d'altres habitants de la comarca), accentuant així les seves característiques de divinitat protectora: quan havia trobat la manera de portar pluja, aconduïa les primeres boires salvadores cap al seu alberg, situat en el cim del castell. Potser d'aquí deriven les diferents dites populars: *Boira a Burriac, pluja aviat*, *Boira a Burriac, pluja a mar*¹⁰ i *Boira a Burriac, pluja a mars*.

La història més coneguda d'aquesta «bruixa» fa referència, és clar, a la seva famosa pinta d'or. Sembla que en aquells anys llunyans de bruixes hi havia a Argenton una família pobre i desgraciada, que si bé en altre temps havia estat molt nombrosa, aleshores només en restaven un vellet de setanta anys, que es trobava prou apurat per mantenir dos nets petitets. Malgrat que el vell era home de bé, la gent se'l mirava amb mals ulls, murmurant-se que en aquella família havia hagut diferents bruixes. Així, quan les mares volien esporuguir la mainada els amenaçaven amb donar-los al *bruixot Vellot*, que tal era el nom amb què se'l coneixia. Potser la fama li venia també perquè les seves curacions eren famoses al poble, no sabent-se que mai s'hagués negat a atendre algun dels seus difamadors¹¹.

Era la vigília de Sant Joan, el dia 23 de juny, quan l'hereu de Can Genís de la Serra, tenint la mare malalta, l'anà a cercar. I en Vellot, naturalment, hi acudí. En veure que a la pobra dona només li restaven unes poques dents a causa dels patiments soferts, li prescriví un dels seus habituals remeis: havia de tancar sis cargols bovers en un tupinet i soterrar-lo allà on ningú no ho sabés. Sembla que el bon resultat d'aquest remei el popularitzà contra el mal de queixal, i a començaments de segle encara hi havia algú que el practicava¹².

Quan en Vellot retornava de Can Genís acabava d'enfosquir. Poc coneixedor del camí, s'enredà per les brolles de Gironella i, donant voltes i més voltes, la fatiga el va vèncer en arribar a la collada del Malpàs. En el campanar de Sant Julià d'Argenton, el rellotge donà la mitjanit. En un moment, les falgueres de l'entorn s'espolsaren i, florint, granaren. És clar que era la màgica nit de Sant Joan...

Per les boirades sonaven estranys brogits, similars als de milers d'eixams d'abelles que s'acostessin. El fatigat Vellot obrí els ulls a la més estranya de les visions: despresos de negra nuvolada l'envoltaren una bona munió d'éssers raquítics, desgrenyats, de pell negrosa, cares arrugades i ulls fosforescents. Donant-se les mans, començaren a ballar una vertiginosa sardana al voltant de l'espantat Vellot. Tan moguda, acompassada i regular era la dansa que, a despit de la irregularitat del terreny, tots semblaven mantenir-se en el mateix pla, passant per damunt de les espantoses barrancades de l'indret com si trepitgessin en ferm. Tots ells eren una cridòria: xiulets, udols, rialles i brams es confonien en un sol i aterrador soroll. El pobre Vellot ni parpellejava.

Però sobtadament, tal i com havia vingut, desaparegué la fantàstica comitiva, perdent-se entre les boires. En Vellot es sentí tocat suaument del braç. Al seu costat tenia la «bruixa» de la pinta d'or, la qual, amb veu tremolosa i plàcida mirada, li digué:

- Tants anys com grans de sorra hi ha a baix, a la riera, he esperat aquest instant, per tal de complir una prometença que sols en aquest dia i hora podia tenir virtut.

I traient-se dels cabells la pinta que tant la distingia, l'allargà vers el sorprès Vellot, tot afegint:

- Té, pren sense cap recel aquesta penyora que des de fa molts anys mai no s'ha separat de mi. Fou rebuda d'un dels teus avantpassats en dies d'eterna recordança. Retornada a vosaltres en el lloc, dia i hora en què jo la vaig rebre, us donarà poder tal que, mentre no la perdeu, mai podreu empobrir.

En Vellot sentí en les seves mans el fred contacte d'una mà gelada que li dipositava l'estranya penyora. Els ulls se li aclucaren, l'abatiment el tornà a vèncer i, per segona vegada en aquella nit, tornà a perdre el món de vista.

En apuntar l'albada, en Vellot despertà en el seu propi llit. Mirà en totes direccions per fer-se cabal d'allò que veia, i en convèncer-se, convingué amb si mateix que havia estat víctima d'un malson. Però en adonar-se que la seva mà oprimia un objecte, que no era altre que la famosa pinta d'or, no tingué més remei que rendir-se a l'evidència dels fets.

Capficat i pensatiu, més del que ell acostumava, se n'anà a conrear la vinya. Com si les paraules de la «bruixa» s'haguessin de fer realitat des de llavors mateix, als primers cops de la magalla escantellà una pedra tota plena de bones dobles de quatre, és a dir, monedes d'or, amagades ves a saber quan i per qui.

La nova del succés no trigà a escampar-se, ja que en Vellot no s'amagava d'explicar-ho a tot el que ho volia sentir. Temorós de l'enveja i de la maldat –i com que de tonto no en tenia un pèl–, soterrà la màgica pinta d'or entre la calç dels fonaments d'un nou mas que construï en el redós del torrent, abans ocupat per la cabana dels seus pares.

Aquesta precaució d'en Vellot ha privat els seus descendents de perdre la famosa pinta de la «bruixa» de Burriac i, per tant, els ha deslliurat per sempre mai més de la misèria.

Aquesta llegenda de la «bruixa» de la pinta d'or ha estat essencialment transmesa per Francesc Carreras Candi, com ja hem apuntat més amunt, malgrat l'existència de diversos resums en altres publicacions¹³. El nucli central de totes elles no s'allunya gaire –per no dir gens ni mica– de la versió d'en Carreras Candi.

L'any 1976 es publicava a Argentona un interessant treball degut a Jaume Clavell, que recollia una sèrie de cites històriques i llegendes, així com una documentada darrera part referent als càntrirs d'aquella població, tot plegat relacionat amb la seva Festa Major de Sant Domingo¹⁴.

En l'apartat de llegendes no podia faltar, és clar, una referència a la «bruixa» de la pinta d'or. En essència, aquest autor segueix la història popularitzada per Carreras Candi¹⁵. Però ens introdueix informació addicional i una variació, de les quals creiem interessant deixar-ne constància, tot i que no sabem amb seguretat si es deuen a la pròpia tradició popular d'Argentona: atesa la popularitat de la llegenda en aquesta població, més el fet que el protagonista n'era originari, ens fa pensar que no seria inversemblant.

La primera novetat és que en Vellot (...) «És el familiar directe d'aquell jove que moria en plena joventut, l'enamorat d'aquella que més tard, embolcallada per la tristesa havia de cercar en conhort enmig de les serralades, en els replecs de les roques, en les foscos de les coves; la Bruixa de la Pinta d'Or, la Bona Dona.»¹⁶

La variació a què fèiem referència és en el nombre de néts que té en Vellot al seu càrrec: recordem que segons en Carreras Candi n'eren dos; segons Jaume Clavell, n'eren tres¹⁷.

Un viatge amb les bruixes.

Aquesta llegenda, com altres de la comarca, fou recollida oralment per Francesc Carreras Candi, que la publicà en la seva monografia sobre el castell de Burriac.¹⁸

Reflecteix en part un aspecte relativament poc conegut dels cabrerencs, o sia, la seva dedicació a les tasques de la mar. És veritat que tradicionalment a Cabrera de Mar hom era més pagès que no pas mariner o pescador; però també ho és que el seu terme municipal inclou un formós tros de platja, i que allà, com gairebé sempre succeeix, hi havia pescadors.

La història d'En Perot és la d'un d'aquests llops de mar. Fantàstica, sí, però història de pescadors al cap i a la fi¹⁹. En Perot era un bon pescador de Cabrera que diàriament, al capvespre, encenia la seva pipa, deslligava la barca i se n'anava a mar amb dos companys més, que mai solien faltar a la feina.

En un dia del mes d'abril, quan el sol ja no es veia per darrera de la serralada de Sant Mateu, en Perot esperava inútilment l'arribada d'aquells companys. La mar, calmada i llisa, incitava com mai a anar-se'n a pescar. Poc a poc afluixà les cordes de la barca, prengué els rem i murmurant una cançó —una barcarola— s'endinsà dins la mar, perdent ràpidament la costa de vista.

Quan la nit ja havia estès totalment el seu mantell de foscor, en Perot s'embolcallà amb la manta i va jeure's al fons de la barca, sota el banc de popa, deixant que l'embarcació anés a l'aventura. La natura semblava tan adormida i quieta com el pescador, que lentament s'anava adormint.

El so del campanar de l'església de Sant Feliu de Cabrera anuncià la mitjanit. En el cim de Burriac, sis bruixes l'escoltaren també, fixant llur inquisitiva mirada dins la mar. De sobte, una d'elles assenyalà el lloc on era la barca d'En Perot, tot dient:

- Mireu, una barca sola i abandonada.
- Avall i a ella -respongué una altra.

I totes sis, cavalcant en les escombres, es llençaren a l'abisme, caient en pocs moments, com una bala de canó, dins de la barca, somoguent-la fortament a babord i a estribord. Ja dins, les sis bruixes s'agafaren per les mans, cridant a una veu:

- Amunt la barca!! Amunt per la una... per les dues... per les tres... per les quatre... per les cinc... per les sis...

I la barca no es movia. I encara menys l'esporguit Perot, que despert per la sotragada ni gosava respirar temorós del que li podia passar si les seves hostes no convidades s'adonaven de la seva presència.

Les bruixes es miraren entre si, estranyades que no els funcionés el conjur. I després d'una petita pausa, enlairant les seves escombres màgiques, tornaren a cridar:

- Amunt la barca!! Amunt per la una... per les dues... per les tres... per les quatre... per les cinc... per les sis...

La barca, és clar, restà en la mateixa immobilitat d'abans: el conjur no tenia força. En Perot, que entenia per què, s'anguniava cada vegada més. Una de les bruixes digué a les seves companyes:

- És estrany això que passa. Per ventura alguna de vosaltres està prenyada?.
- Jo em penso que no, objectà una.
- Ni jo tampoc.
- Ni jo, que sàpiga.
- Ni jo.
- Ni jo.
- Doncs, com és que la barca no es mou de lloc?, afegí la primera. Per si un cas, augmentem en un el nostre nombre.

I giravoltant de nou les escombres, clamaren amb major força que abans:

- Amunt la barca!! Amunt per la una... per les dues... per les tres... per les quatre... per les cinc... per les sis... per les set...

Aquesta vegada el conjur sí que tingué efecte: la barca es llençà mar endins més depressa que el vent. I a la poca estona, ja era a Amèrica.

Si en feren de mal allà les endimoniades bruixes!: la una enlairant els núvols hi deixava anar tot seguit terribles pedregades; l'altra, ficant-se per les esquerdes sense fons dels avencs, provocava fortíssims terratrèmols; aquella trencava l'arenys d'un riu, ofegant grans territoris; una altra deslliurava vents huracanats que s'ho emportaven tot... Enmig d'aquella desfeta dels elements, la barca de l'espaordit Perot es trobava com clavada en les aigües i ni es movia. Però damunt d'ella, el vent hi llençava tota una pluja de fulles, troncs, canyes i fruites tropicals.

Quan les bruixes hagueren satisfet el seu esperit de maldat i destrucció, considerant que ja n'havien fet de ben grosses, tornaren a la barca, i amb la mateixa conformitat, repetiren de nou el seu conjur:

- Amunt la barca!! Amunt per la una... per les dues... per les tres... per les quatre... per les cinc... per les sis... per les set!!

I amb igual velocitat que a l'anada, el vaixell fou transportat a la platja de Cabrera, d'on havia sortit. Les bruixes s'entornaren a Burriac abans que despuntés l'aurora, de dits de rosa. Des d'aleshores, en Perot no es cansà d'explicar a tothom que volia sentir-lo, que ell havia anat i tornat d'Amèrica en una sola nit. I si algú ho dubtava, li mostrava el feix de canyes i fulles que restaren al fons de la barca, que sempre més conservà en memòria i recordança del fantàstic viatge que havia fet amb les bruixes.

La història d'En Peroi, que ens explica Lluís Guardiola en la seva excel·lent monografia històrica sobre Vilassar de Mar²⁰, és similar a la d'en Perot de Cabrera, que acabem de relatar. Hi coincideixen un munt d'aspectes, fins i tot la semblança fonètica del nom d'ambdós protagonistes²¹. Però hi ha algunes diferències que cal matisar, diferències que poden arribar a ser claus a l'hora d'interpretar tots aquests relats fabulosos. La primera cosa que ens diu l'autor sobre la llegenda d'En Peroi és que es tracta d'una

...«narració vilassanesa, poc coneguda, que per la seva esclatant fantasia és un típic model dels contes de bruixes i endimoniats, els quals eren producte d'un somni o fet insòlit atribuït, sempre, a personatges fabulosos que habitaven els llocs més feréstecs de les muntanyes. En la nostra contrada, la residència "oficial" de les bruixes era la cova neolítica del Montcabrer, ja descrita en el capítol II, i coneguda també, a més dels altres, amb el nom de Cova de la Mala Dona».

Anem, però, a la història.

Segons s'explica, les bruixes del «Cau de la Mala Dona» albiraren, mar endins en direcció al «Cap Sa Tira», la barca d'en Peroi. Fou en la posta de sol d'un dia del mes d'abril. En Peroi s'havia fet a la mar sense remitger, tot sol, i ja havia pescat uns quants calamarsos. Cansat, s'adormí sota el banc de popa. Despertant de sobte a causa d'una gran fressa, veié set bruixes a bord, que guarnien una llatina i un flocamb les randes més fines, furtades a les noies de Cabrera. Quatre de les bruixes es passaren a popa i, bufant molt fort, llençaren la barca mar endins, com si volés.

A la poca estona arribaven a Amèrica. En Peroi, completament espavordit, restava allà sense dir ni un mot. De sobte les bruixes desaparegueren: les unes s'enlairaren fins als núvols i, apa, vinga a fer ploure i pedregar; les altres s'endinsaren pels avencs insondables, i vinga a provocar terratrèmols i desviar els rius. Els seus xiscles es convertien en llamps, cada rialla era un tro dels més sorollosos que mai no havia sentit en Peroi, i cada respir era un huracà.

Completada la seva destructora missió, les bruixes emprengueren el viatge de retorn amb la mateixa barca. I, per tal de reparar les perdudes forces, es cruspiren els calamarsos que en Peroi havia pescat hores abans. En clarejar el dia ja eren, novament, a Vilassar. Tot seguit, plegaren les randes que els serviren de veles i, fent-ne unes ales, volaren de nou al «Cau de la Mala Dona».

En Peroi deixà la barca a la platja, caminant com un drogo, meravellat d'aquell viatge a Amèrica d'anada i tornada fet en una sola nit. I com a testimoni del que després explicaria, portà a casa seva un tros de punta de coixí que les bruixes s'havien descuidat, que restà entortolligat en un escàlam.

El pastor i les bruixes de la Cova de les Encantades.

Era creença popular que la primera creu que es fixà al cim de la muntanya del Montcabrer es bastí per a foragitar les bruixes que vivien en les coves que hi ha, i que segons la gent, eren elles les culpables de les pedregades que solien esdevenir-se poc abans d'anar a collir el raïm i entrar-lo al celler per trepitjar-lo (vegeu *infra*).

La majoria de la gent de tot l'encontorn d'aquesta muntanya sempre havia cregut que el Montcabrer estava format per roques magnetitzades. Fins i tot algú afirmava haver vist sortir fum d'entremig de les pedres, i d'aquí ve que hi hagués persones, algunes de les quals encara viuen, completament cregudes que al Montcabrer hi havia un volcà. Mossèn Pere Ribot sempre deia, poèticament, que el Montcabrer era un mamut adormit²².

No fa pas massa anys que en les tertúlies que a l'estiu es feien havent sopat al carrer d'en Majó de Cabrera, s'explicava que un pastor de Vilassar, de nom Joan el Llarg, en collir el remat a la cort, s'adonà de sobte que li mancaven uns caps de bestiar. Per tal de recuperar-los tornà als boscos del Montcabrer, concretament a Les Planes, que era on havia estat pasturant. Sense adonar-se, se li va fer fosc.

Emprenent llavors el camí de retorn, forçosament havia de passar sota la creu. Essent-hi a prop, sentí del cantó de la Cova de les Encantades una munió de veus. Encuriosit s'hi apropà encara més, i amb més claredat va sentir com formant un cor una sèrie de veus cantar una estrofa amb una rutinària tonada, que deia:

- Dilluns, dimarts, dimecres, tres. dijous, divendres, dissabte, sis.

I així una vegada, una altra i una altra sense parar. Ell, una mica enutjat, i potser inconscient del què anava a fer, encara s'hi apropà més. Quan van acabar la cantarella, amb una veu molt forta, cridà

- I diumenge, set!.

Renoí: l'espant d'aquelles bruixes que, confiades en la soledat d'aquell indret celebraven una de les seves cerimònies, fou tan gran que, unes per aquí, les altres per allà i unes altres fins i tot volant, varen marxar esfereïdes. Tant que encara avui dia cap més bruixa ha estat vista pel Montcabrer²³.

Històries similars a aquesta s'expliquen en gairebé tots els llocs d'Europa on hi ha tradició de bruixeria, com a demostratives que en nom de Déu els éssers malignes fugen. Aquesta versió té, però, un factor interessant. I és que normalment s'esdevé amb un geperut, dada que aquí no ens consta, sia perquè s'ha perdut amb la transmissió oral, sia perquè potser mai no va existir cap geperut.

Normalment la trama amb el geperut és la següent: aquest personatge troba les bruixes cantant allò de «dilluns, dimarts, dimecres, tres» en repetides ocasions. Ell, pensant-se que no coneixen la resta dels dies de la setmana, afegeix: «dijous, divendres, dissabte, sis». A les bruixes les hi cau en gràcia i li treuen la gepa. Tornat al poble, tothom es meravella de veure el geperut sense la seva malformatat. Un altre geperut, al qual el primer li explica la història, també se'n vol desfer i puja al lloc de reunió de les bruixes. Quan sent que les fetillers canten la lletania –aquesta vegada sencera– ell, pensant-se que ho fa bé, afegeix «i diumenge, set!». Llavors les bruixes s'enfaden molt, i com a càstig li posen la gepa que havien tret a l'altre geperut, amb la qual cosa acaba baixant al poble amb dues gepes, una al davant i l'altra al darrera.

Tot i que hi ha un munt de versions sobre la història del geperut, que són la majoria²⁴, també cal aclarir que, en alguna ocasió no apareix, com és el cas de l'espardenyer de Campo, que pogué contemplar les bruixes i un bruixot la nit de cap d'any cantant la famosa lletania²⁵.

De qualsevol manera, la nostra història del Montcabrer no sembla tenir, com en les versions del geperut, cap fons moralitzant. Aquí l'objectiu principal és foragitar els malignes éssers, cosa que el pastor aconsegueix amb escriure²⁶. I és que, segons la veu popular, les formes sinuoses que prenen els pins del vessant no són sinó una colla de caminaires tafaners que, incrèduls pel que fa a l'existència de les bruixes, foren convertits en arbres per sempre més²⁷.

Les bruixes de Teià.

Coneixem aquesta tradició de bruixes mercès a l'amabilitat de la Sra. Antònia Lladó, veïna de Teià, a la qual agraïm la seva comprensió i paciència. Sobre la seva antiguitat no n'hem de dubtar, ja que fou el seu pare qui li va explicar aquesta història, que tot seguit transcrivim²⁸.

L'alzina d'en Barrera, situada al final del torrent de Sant Berger, era un d'aquells llocs tradicionals de reunió de bruixes. En una ocasió, les fetilleres més velles convocaren també les més joves en l'alzina, dient-les que s'havien de col·locar «sobre fulla». Atès que no tenien experiència, van equivocar-se i es col·locaren «sota fulla», per la qual cosa, a l'hora d'enlairar-se per anar a fer mal ves a saber on, no pogueren arrencar el vol de cap de les maneres per més intents que feien, posant-se a xisclar per aquesta raó amb uns crits esfereïdors que espantaren tothom en una gran extensió de terreny.

La història no deixa de ser interessant per diverses raons. La primera rau en el mateix lloc de reunió, una alzina centenària. Si tenim en compte que aquesta espècie d'arbre fou considerada sagrada per diverses cultures de l'antiguitat, no ens hem d'estranyar que les bruixes, supervivents de cultes precristians segons diversos autors, en fessin ús com a lloc de reunió.

D'altra banda, la confusió de la fórmula màgica en les contalles de bruixes és molt típica, com ja hem vist en històries similars localitzades a Burriac. És evident que el precedent més clar i complet de totes elles l'hem d'anar a cercar en una obra que ens ha llegat l'antiguitat clàssica, *Les Metamorfosis* d'Apuleu, on se'ns explica que un jove anomenat Lluci vol imitar la bruixa Pàmfila, que acabava de sortir volant convertida en ocell mercès a un unguent. Lluci s'equivoca de caps d'ungüents i s'unta el cos amb un líquid equivocat, transformant-se en ase (*Metam.*, III, 24 sq.), passant per tota mena de desgràcies fins que, mercès a la intervenció de la deessa Isis, pot tornar a adoptar la forma de persona²⁹.

Que en lloc d'un unguent diferent del correcte sigui una paraula equivocada la que comporta l'error en la transformació no sembla tenir gaire importància, ja que és només una petita variació en el tema general. El que fins a cert punt sí resulta original és que en la contalla de Teià l'equivocació no la comet cap curiós aliè al món de la bruixeria, sinó les mateixes fetilleres, en aquest cas joves i per tant inexpertes en les arts de la màgia negra.

Per tot el que venim explicant ens adonem d'una altra característica d'aquesta tradició de Teià, i és que no se'ns diu perquè les bruixes s'han de col·locar «sobrefulla» i acaben posant-se «sotafulla»³⁰, deixant de banda que no sembla haver-hi cap conseqüència per aquesta equivocació si no és pels crits que profereixen les joves bruixes (potser en ser transformades en ases?). La brevetat del relat ens ha privat, creiem, d'alguns valuosos elements de detall.

Les bruixes de Dosrius.

Les històries de les bruixes de Dosrius foren recollides per Cels Gomis en la dècada de 1880. Sembla ser que en aquella època n'hi havia tantes en el poble que «és rara la persona que no cregui en bruixes»³¹. El seu poder era tal que en la mort d'una d'elles, durant el seu funeral, s'explica que el badall de la campana caigué tres vegades mentre la tocaven. I aquella mateixa tarda hi hagué un fort temporal, caient una gran pedregada, l'única que hi hagué aquell any en tot el terme³².

També contem que en certa ocasió, trobant-se un home dins d'un bosc de Dosrius, va veure arribar una vella. Aquesta, després de mirar a tort i a dret, creient-se sola, es despullà completament, es transformà en gat i desaparegué per entremig dels arbres. L'home, ben sorprès pel que havia vist, agafà la roba de la vella, l'amagà i esperà. Quan el gat tornà, es transformà novament en vella i començà a buscar la seva roba. Llavors l'home va sortir i li va dir:

- Si no em dieu on heu anat a fer mal, no us tornaré la roba.

Aleshores la vella li digué que havia anat a una casa de pagès que hi havia vora del bosc i que havia clavat un clau al cap d'una criatura que dormia dins d'un bressol. L'home li demanà com ho havia de fer per guarir la criatura, i la vella li contestà que traient-li el clau del cap i untant-li la ferida amb sagí. L'home li va tornar la roba i se'n va anar corrent cap a la casa de pagès que la vella li havia indicat. Allà trobà la criatura plora que plora, sense que ningú de la casa sabés el motiu. Ràpidament li tragué el clau del cap i li untà la ferida amb sagí: tot seguit la criatura s'assossegà, quedant com si res no hagués passat³³.

Una de les bruixes més famoses de Dosrius fou l'àvia Guinarda. D'ella s'explica que, en un dia de temporal, en Pau Fontseca, de Dosrius, la va veure arribar des d'una barraca que tenia al mig del bosc. L'àvia Guinarda es despullà, féu tres tombs i es convertí en guineu, arrencant a córrer tot seguit. En Fontseca va agafar la roba de la vella i la va amagar. Al cap d'un cert temps, la guineu va tornar, féu tres tombs més i es transformà novament en dona.

Aleshores, en Fontseca sortí de la seva barraca i digué:

- Poca-vergonya, més que poca-vergonya! D'on veniu de fer mal?
- No em descobriu, Fontseca -li digué l'àvia.
- Que no us descobreixi? Ho contaré a tothom!
- Mireu, Fontseca, si em doneu la roba i no em descobriu, jo us faré feliç mentre visqui.

En Fontseca aleshores li tornà la roba, i l'àvia li digué:

- Sembreu el que vulgueu i sempre tindreu bona collita; però només mentre jo visqui. Quan sigui morta, veneu-vos de seguida la collita perquè se us podria.

Des d'aleshores ençà, en Fontseca va anar de bo a millor. En una feixa de no res col·lia quaranta quarteres de rodonell, que és un blat blanc molt bo.

Però un dia l'àvia Guinarda va morir. Llavors, el pobre Fontseca, per més pressa que es donava per vendre-les, totes les viandes se li podrien, i en pocs anys tornà tant a menys que va morir completament pobre³⁴.

La mort de l'àvia Guinarda és una altra història. Una epidèmia estranya s'havia apoderat del bestiar d'en Ramon Batlle i Juvany, de Dosrius: totes les ovelles se li morien amb els ulls i el nas ratats. Un dia que els seus fills estaven a l'aguait per tal de veure quin era l'animal que feia aquell mal a les ovelles, veieren una gran rata. Amb un cop de semaler l'estaborniren i la donaren al gat, però aquest va fugir bufant. En aquestes, la rata va tornar en si, i en un moment de descuit dels nois de Can Batlle, va fugir i no la van tornar a veure. A l'endemà van saber que l'àvia Guinarda estava molt malalta, i com que era padrina de fonts d'un dels nois de Can Batlle, el seu fillol la va anar a veure.

- I, doncs, què teniu, padrina? -li preguntà el xicot en veure-la.

- Encara goses preguntar-m'ho, gran estrafolari? -li respongué la sa padrina- No et recordes que ahir em vas trencar la cama d'un cop de semaler?.

El noi Batlle contà aquesta resposta a casa seva, i aleshores compregueren que la rata no era altra que l'àvia Guinarda. Aquesta no va sortir de la seva malaltia i, morta ella, el bestiar de Can Batlle pogué anar prosperant³⁵.

Naturalment, també hi ha històries de les bruixes de Dosrius relacionades amb tempestes, no massa diferents d'altres d'arreu de Catalunya. Així, s'explica que en certa ocasió hi ha haver un gran temporal a Dosrius. El rector es trobava a la porta de l'església comunint-lo. En dir-li el capellà:

- Passa, passa!

- No puc! -respongué una veu des de dalt.

- Per què?

- Perquè la Juliana toca.

- Passa, que no et farem res -insistí el capellà.

- Doneu-me penyora -respongueren des de dalt.

El rector va alçar un peu i l'escolà li va llevar la sabata i la va llençar als núvols. Aleshores el temporal va passar, i la sabata del rector fou trobada al cap d'uns quants dies dins del pou de glaç que hi ha a l'altra banda de la riera³⁶.

No va ser aquesta l'única vegada que el rector va haver de comunir una tempesta. Una altra vegada, quan es trobava en la tasca, li va caure una bruixa als peus. Ràpidament va agafar la caldereta de l'aigua beneïta i va fugir. Aquella caldereta va ser trobada més tard a l'altra banda de la riera, tota abonyegada. Sembla ser que a finals del segle XIX encara era guardada a la sagristia i s'ensenyava a qui la volgués veure, ja que era tota plena de bonys³⁷.

Les bruixes d'Arenys de Munt.

En certa ocasió uns carboners anaren a cercar llenya al bosc de Sant Celoni. Quan eren a prop de Sant Iscle, va passar al costat d'ells la Xica Camps, que anava carregada amb un feix de gatoes. Al cap d'una estona, els muls dels carboners es posaren tots de morro a terra, sense voler fer ni un pas més. Com que la Xica Camps tenia fama de bruixa, els carboners corregeren cap a ella, l'aturaren i, traient-se els ganivets amenaçant-la, li digueren:

- Què els has donat, a les bèsties? Si no fas que caminin, et matem aquí mateix!

Aleshores, la Xica Camps respongué:

- Torneu on són les bèsties, que ja caminaran.

Així ho feren i, efectivament, les bèsties continuaren el seu camí com si no hagués passat mai res³⁸.

Es conta que en una altra ocasió el capellà d'Arenys de Munt volgué saber si dins l'església hi havia alguna bruixa. Aleshores aplicà la coneguda fòrmula de deixar el missal obert damunt l'altar, amb la qual cosa les bruixes no podien sortir de l'edifici. I sembla que alguna sí que hi era³⁹.

Les bruixes de Sant Pol de Mar.

Per a les dues llegendes que transcrivim prenem les nostres dades de l'excel·lent treball de J. Rodríguez, publicat ara fa una vintena d'anys⁴⁰.

La primera d'aquestes llegendes circulà per Sant Pol a començaments del segle XIX. L'esposa d'en Jepet, com tantes pageses, acostumava a portar el dinar al marit, que treballava en una vinya situada en el lloc anomenat El Farell. Aquell dia, com gairebé sempre, feia la ruta acostumada quan, sorpresa, no pogué continuar degut a què un gran cabal d'aigua baixava ocupant tota l'amplada de la riera. El més extraordinari, però, és que en tot el dia no havia plogut, ni tan sols des de feia temps.

Ben trista per no poder dur el dinar al seu marit, la bona dona passà una llarga estona sense saber quina solució prendre. De sobte, sense que sabés com ni d'on havia sortit, se li presentà un personatge de rostre enfosquit, pèl curt i barbata de boc. Aquell desconegut s'oferí a resoldre el problema de la bona pagesa, prenent-la tot seguit pel braç i en un discret salt, fet aparentment sense esforç, es veieren tots dos a l'altra banda de la riera, amb la natural sorpresa i gratitud envers el desconegut personatge. En arribar a la vinya, l'esposa contà al marit allò succeït, però en Jepet, discret en preguntar, semblà adoptar una actitud més o menys indiferent envers l'assumpte.

Uns dies més tard el diable i les seves bruixes es volgueren cobrar el favor fet. Volent embruixar la dona d'en Jepet, la convidaren a un *akelarre* que el dissabte pretenien dur a terme en el lloc habitual de fer-ne, el Sot de la Coma. Ella va rebutjar en principi la invitació, però les amables paraules i promeses de les que venien a convidar-la, i el favor rebut anteriorment, van fer que volgués ser agraïda i finalment se n'anà amb elles.

En arribar al Sot de la Coma la reunió de bruixes, presidida pel mateix Banyeta, estava ja en el seu més luxuriós moment, i tothom ballava duent a terme els més inimaginables desenfrens.

Al poc arribà en Jepet, que per intuïció havia seguit la dona, carregant tot seguit contra el grup amb un gros bastó a la mà al crit de «Reira de Déu!». Només amb aquestes paraules, la diabòlica assemblea es dissolgué en un tres i no res, amb tot de crits esfereïdors.

Marit i muller tornaren a casa, penjant immediatament de la porta una branca de llorer beneïda per tal que mai més el diable temptara la bondat d'aquella família. I sembla que mai més no va tornar.

La bruixa més popular de Sant Pol, tant que la seva fama ha arribat als nostres dies, fou una vella i corbada dona, que entre la població era coneguda com la Peireta. La seva vida solitària, la indumentària desgarbada i abandonada, conseqüència de la seva pobresa, li donaven un aspecte estrany i misteriós. Potser era per això –com en tants altres casos documentats pels estudiosos de la bruixeria– que la massa popular la considerava una fetillera.

La història més coneguda sobre la Peireta és aquesta: durant tota una sèrie de dies, ja cap al tard, es presentava a la platja de Sant Pol una gata negra que, després de mirar i remirar al seu entorn dissimuladament i amb malícia, amb les seves esmolades urpes es dedicava a trencar les xarxes que els pescadors tenien esteses sobre la sorra. Val a dir que a voltes havia de fugir a tota velocitat davant dels crits amenaçadors d'alguns pescadors, però la destrucció ja estava feta.

La presència diària de la gata negra donà motiu a què el patró de les xarxes l'esperés amagat al socaire d'una barca. Quan es presentà, confiada en no veure ningú, de cop i volta rebé una forta garrotada propinada amb un llarg samaler, que li trencà la pota esquerra. Ferida i furiosa, llençant uns forts «marramiaux», aconseguí d'escapolir-se abans de rebre una segona garrotada, que el pescador, aixecant novament el pal, es disposava a propinar-li. Aquella tarda, a la platja de Sant Pol es comentà molt l'escarment que rebé la gata negra, que segons els pescadors, feia a les xarxes «més forats que una dofina».

Però la major sorpresa encara havia d'arribar. L'endemà següent tots restaren astorats en veure la Peireta amb el braç esquerre trencat, amb les mateixes característiques que havia patit la gata negra a la platja. Això va refermar encara

més l'opinió que la Peireta era una bruixa i que posseïa poders diabòlics de transformació, creant-se entorn d'ella una munió d'historietes i coincidències malèfiques al llarg de la seva vida, que encara perduren en el record dels santpolencs. Potser fora bo que algú les recollís totes per tal que no es perdessin. I ja que parlem de recull, també fóra bo de publicar les històries de bruixes d'altres pobles, com Montgat, Caldes d'Estrac o altres llocs, que sabem que existeixen però que nosaltres desconeixem⁴¹.

Els bruixots del Maresme.

Malgrat que les històries sobre bruixes acostumen a ser sempre les més abundants, al Maresme, com en qualsevol altre lloc, no ens en manquen sobre bruixots. Cal aclarir però que, al contrari que les bruixes, els bruixots estan en general ben vistos, ja que enlloc de causar malifetes es dediquen a curar la gent, exercint de *curanderos*⁴². És, una vegada més, un dels missatges misògins que sol presentar la nostra cultura judeo-cristiana. Bé, sigui com sigui, els bruixots maresmencs no tenen res que envejar a les bruixes en maldats.

La principal habilitat dels bruixots de la comarca és la formació de tempestes. La manera de fer-ho és ben senzilla, com explicava un personatge de Dosrius que havia estat bruixot durant set anys: s'encén una petita foguera a prop d'una font, circumstància aquesta darrera indispensable, perquè si no hi ha aigua no hi pot haver temporal. D'aquella foguera surt una columna de fum molt prima que, poc a poc, es va estenent arreu alhora que va prenent consistència. Aleshores, els bruixots s'enfilen dalt d'aquell núvol de fum i el fan anar allà on ells volen⁴³.

En certa ocasió, les bruixes i els bruixots de la contrada van formar un temporal de mil dimonis. Quinze dies i quinze nits va durar la tempesta, i les bruixes i bruixots van estar tot aquest temps ballant dalt del turó d'en Gavarra, sense poder entrar en el terme de Dosrius perquè la Juliana tocava. Però va succeir que després de quinze dies de tocar a temps, la corda de la campana es va embolicar tant que no es va poder continuar tocant. Aleshores, les bruixes i bruixots van entrar al terme, descarregant-hi una pedregada tan forta que fins als pins quedaren completament pelats. Els vells de Dosrius, a finals del segle XIX, encara recordaven aquella malifeta.

Entre aquells bruixots hi havia en Ramon Polayna, de Banyamars, que dies després explicava a un nebot:

- Saps on el vam formar, aquell temporal? A París de França, i en menys de quatre minuts fórem a Alfar⁴⁴.

En Polayna sembla que tenia la mà trencada en això dels temporals. En certa ocasió, tornant de Dosrius, on havia anat a comprar un porró de vi, va trobar-se amb el nostre conegut Ramon Batlle⁴⁵, al qual va dir després de saludar-lo:

- Avui tindrem tronada.
- Què hi ha d'haver -respongué l'altre-. Perquè veus aquell núvol tan petit ha de tronar?
- Us dic que hi haurà trons -replicà en Polayna seguint el seu camí.

En menys de cinc minuts el cel va quedar cobert de núvols negres. En Batlle va córrer a ficar-se dins d'una casa i, per més que va anar ben depressa, ja va arribar ferit del cap per les pedres que queien, grosses com ous de colom. A en Batlle ningú no li va poder treure del cap que no hagués estat en Polayna qui havia congriat aquella tempesta, com explicava gairebé tothom a Dosrius⁴⁶.

Sembla ser que l'esmentat Ramon Polayna s'havia fet bruixot durant set anys, perquè quan en Ramon Batlle va tallar els pins de la seva propietat i va donar les seves terres en rabassa morta, no va voler per rabassaire en Polayna, i aquest jurà venjar-se'n, assegurant a en Batlle que mai no gaudiria d'aquelles vinyes. I així succeí: en Batlle perdia cada any la collita. Al cap de set anys, en Polayna es confessà de la mala vida que havia fet, i el confessor el condemnà a anar cada any, a peu i descalç, a l'ermita de la Mare de Déu del Corredor, penitència que l'ex-bruixot acomplí religiosament⁴⁷.

Una altra bona peça devia ser el cisteller de Sant Iscle de Vallalta, el qual pujava al pla de la Tanyada a cavall d'un gos negre i allà a dalt tocava el tamborí per tal de cridar les bruixes de Mallorca, que en sentir-ho hi acudien en grans bandades⁴⁸.

També en Blanquillo, bruixot i mestre de cases d'Arenys de Munt, tot alhora, feia de les seves. En certa ocasió bruixes i bruixots van congriar un gran temporal, però en voler entrar a Arenys de Munt va començar a sonar la Martina, la campana del poble. En Blanquillo, que era un dels bruixots que havia congriat la tempesta, va rebre un cop de badall que el va fer anar a parar al sot d'en Bancó, a l'altra banda de la serra del Corredor⁴⁹.

Aquest Blanquillo no escarmentava, ja que també en una altra ocasió, també enmig d'un fort temporal, entre el soroll del vent i el terratrèmol dels trons, se sentia en l'aire una veu molt forta que cridava:

- Passeu!

Una altra responia:

- No puc!
- Per què?
- Perquè la Martina toca.

Sembla que els que sentiren el diàleg identificaren en la persona que no podia passar la veu d'en Blanquillo, que fou un dels més grans bruixots que hi ha hagut a Arenys de Munt segons la tradició popular⁵⁰.

On anaven els nens de Cabrera que no feien bondat.

A petició nostra, el Sr. Cèsar Arbós de Cabrera de Mar ha tingut l'amabilitat de trametre'ns un breu escrit on ens explica on anaven a raure els nens de Cabrera que no feien bondat. En tractar-se d'una tradició típica de Cabrera, ens hem estimat més reproduir íntegrament el seu text:

«Ja fa molts anys, quan jo encara era un marrec, recordo que una de les coses que més m'obsessionava era la història que m'explicava la meva mare sobre la cova de les males dones.

Segons deia, en aquell cau hi vivien unes dones, unes "males dones que feien molta por", i a les quals tothom temia. Lògicament, la primera imatge que venia al meu cap quan sentia aquell relat era la d'una bruixa.

Una de les coses que havíem de fer els nens, inclòs jo, és clar, era portar-nos bé, perquè del contrari, em portarien a la cova, a aquella cova on vivien aquelles "dones tan dolentes".

La tria, òbviament, era clara, i tots els nens i nenes del poble de Cabrera si més no procuràvem no fer enfadar gaire els pares».

El salpàs.

El salpàs és una típica cerimònia d'exorcisme que es celebrava durant la Setmana Santa. Estava destinada a protegir la casa del maligne esperit —el dimoni— i, naturalment, de les bruixes⁵¹. Malgrat que es tracta d'una clara superstició, cal aclarir que sovint aquestes mostres de devoció popular es troben lligades —o potser seria més adequat dir que s'adapten— al culte i litúrgia oficials de l'Església, però també és veritat que de vegades són el resultat d'una interpretació personal que de la religió fan els propis fidels, la qual cosa en no poques ocasions ha topat amb el dogma oficial.

Normalment, en els pobles petits acostumava a haver-hi moltes cases disperses, a més de les que formaven el nucli urbà. Llavors, el rector —o vicari si n'hi havia— anava recorrent els diferents veïnats fins a beneir-los tots. El sacerdot anava revestit amb roquet i estola morada damunt del pit, essent assistit per l'escolanet. En arribar al lloc procedia a beneir la sal, a la qual afegia la quantitat d'aigua beneïta suficient per tal que no fos ni massa clara ni massa espessa, a l'efecte que pogués quedar ben arrapada en el portal de la casa (i també a les corts, si n'hi havia). El sol i els elements l'anaven desfent mica en mica, fins que al final el lloc quedava lliure per realitzar novament la benedicció l'any següent. Naturalment el lloc triat era la porta, que era per on suposava que entrarien les malignes influències.

Cas que la casa fos de tipus senyorial i hi hagués capella o oratori, es beneïen allà l'aigua i la sal, per anar tot seguit a espargir la barreja al portal.

Si la visita del capellà i l'escolà era al matí o al migdia, era freqüent que els de la casa els convidessin a esmorzar o a dinar. A més, per tradició, se'ls oferien productes de la collita de la casa, com ara ous, ametlles, avellanes, nous, vi, mongetes, cigrons, etc.

Aquest ritual fou suprimit a partir del Concili Vaticà II per considerar-se més una superstició que un acte de fe⁵², i poc a poc deixà de celebrar-se. Com a exemple comarcal podem esmentar el cas de Premià de Mar, que el 1968 fou el primer any on ja no es dugué a terme⁵³.

En el Maresme era, com en molts altres llocs, una tradició molt arrelada⁵⁴, tant que, per exemple, en l'inventari realitzat l'any 1668 a l'església de Sant Feliu d'Alella es cita una ...«Caldereta de Plata y Salpasser»⁵⁵.

Una descripció ben realista de molts dels components del ritual del salpàs la va fer ja fa alguns anys J.M. Modolell, referint-se al cas concret de Cabrera de Mar⁵⁶, però ben segur que ens val per a qualsevol poble de Catalunya:

«El mateix Sr. Rector, quan anava casa per casa celebrant la cerimònia del "salpàs", programava un horari que anés al punt per prendre una copeta amb carquinyolis en els masos on ell sabia que el vi de la bóta del racó era bo. Si estant a casa repetia, donava a entendre que teníem el seu beneplàcit. Algunes vegades remprenia el camí i se l'havia de cridar a l'haver-se'n oblidat. Unes cantarelles, que xiuxiuejava en llatí, tirant al mateix temps un grapat de pasta feta amb aigua beneïta i sal contra la façana, just al llindar de la portalada i que podies veure tot l'any al quedar enganxada del tot. El vi l'havia enlairat i t'omplia de benediccions i benaurances. La cerimònia tenia una dolcesa i una simplicitat que et calava. La gent esperava aquell contacte amb el seu Rector. En totes les cases tenien preparada l'aigua i la sal, posades en primitius atuells i sobre draps de lli plens de puntes i sanefes. Des del mas veies la comitiva anar per les carenes i corriols, vestit el Rector amb el roquet i l'estola i els escolans enfundats dins la sotana. De les cases no hi faltava ningú, i es deixava la feina que un tenia entre mans. El que es feia davant d'aquell portal era particularment per a tots els que hi vivien i treballaven».

El salpàs, com tantes coses del passat, pertanyia a un tipus de societat molt determinada que pràcticament ja no existeix si no és en forma d'alguna supervivència molt puntual. I com ella, el salpàs es troba desaparegut del tot en les nostres contrades si no és que algú, com a Vilassar de Dalt⁵⁷, arrapant-se encara als vells usos, sol·licita que el rector li beneeixi l'aigua i la sal.

Un lloc de trobada de bruixes.

Hi ha a la comarca diversos indrets on la tradició indica un lloc de trobada de bruixes. N'hem vist alguns en les llegendes, cas de Burriac o Teià. De vegades, però, aquesta mateixa tradició no fa més que afirmar que es tracta d'un ambient bruixeril, sense cap història al darrera. És el cas que examinarem tot seguit.

Hi ha un paratge boscà que es troba situat entre l'alzina del Mal Temps de Premià de Dalt i la Roca de Cavall, per damunt del barri del Remei o de la Pixotella. Aquí, popularment, s'ha situat un lloc de trobada de les bruixes locals. Pel que fa a l'alzina del Mal Temps, existeixen una sèrie de tradicions –sobretot a Premià de Dalt i Premià de Mar– segons les quals quan aquest arbre es troba completament cobert pels núvols, és senyal que caurà un fort aiguat. Així, en cas de trobar-se tapat per la boira era freqüent que les mares anessin a buscar ràpidament els fills que, com era costum abans, jugaven fonamentalment a les rieres.

La Roca de Cavall és una formació pètria que hi ha en el turó Salve Regina, que parteix els termes municipals de Premià de Dalt i de Teià. Es tracta d'una gran bola granítica a la qual la natura li ha anat donant la forma que el seu nom explicita. Ja fa anys, molt a prop seu, varen ser trobades algunes restes prehistòriques, com ara una destrat i un sílex⁵⁸.

Doncs bé, segons sembla en aquest paratge, farcit de boles granítiques i de torres rocalloses, era on les bruixes es trobaven. Aquí donaven forma als malefics i conjuraven els elements per crear les tempestes de pedra que tan atemorits tenien els pagesos de l'antigor. Precisament els dies de tempesta la gent assenyalava aquest indret i deia:

- Les bruixes ja estan reunides.

Novament, doncs, ens trobem que un paisatge que presenta una certa singularitat natural ha esdevingut màgic⁵⁹.

La Juliana d'Argentona

Hom creia que les campanes de les esglésies han protegit des de sempre contra les tempestes –sovint acompanyades de pedregada– que la mateixa superstició popular atribuïa a les bruixes, tal i com hem vist més amunt amb algunes de les llegendes. La creença que el so de les campanes allunya els mals esperits és antiga, precristiana concretament. Així, ja ens ho explica el mateix Tíbul, un poeta del segle I a.C.:

«¿Per ventura amb les seves fòrmules màgiques o amb les seves herbes esgrogueïdores, alguna vella t'ha embruixat en l'hora callada de la nit?. L'encanteri transporta les messes dels camps veïns; l'encanteri detura en el seu camí la serp rabiosa; l'encanteri intenta àdhuc d'arrabassar del seu carro la lluna, i ho faria si no sonessin els bronzes percudits» (*Carm.*, I, VIII, 17 i ss.).

A la nostra comarca les més famoses històricament han estat la Martina d'Arenys de Munt, la Juliana de Dosrius⁶⁰ i la Juliana d'Argentona.

El poble d'Argentona, com hom sap, es troba molt proper a la zona de Burriac-Montcabrer, tradicional seu de bruixes. Així, doncs, la campana havia de ser

necessàriament efectiva contra aquests éssers allunyant les tempestes⁶¹. La Juliana fou construïda en el taller barceloní de Joan Andreu el 29 de novembre de l'any 1690, i col·locada en el campanar mirant a migdia. Desaparegué durant els fets de 1936⁶². Tot i que la gent es refiava de l'efectivitat de la campana, en cas de tempesta no deixava d'invocar-se la protecció, per un igual, de santa Bàrbara i de la Bruixa de la Pinta d'Or⁶³. Per a santa Bàrbara concretament, era ben popular al Maresme anys enrere aquesta oració:

«Santa Bàrbara va pel mar
amb una campana al cap
la campana fa 'ninc, ninc',
fuig, tempestat, que ja et tinc»⁶⁴

A Dosrius resaven aquestes dues oracions a santa Bàrbara:

«Sant Marc, santa Creu,
santa Bàrbara no ens deixeu.
Santa Bàrbara va pel camp
tota vestida de blanc,
de blanc i de negre,
santa Maria Magdalena
tres voltes li dirà:
llamp i tro no ens pugui tocar»

«Sant Marc, santa Creu,
santa Bàrbara no ens deixeu.
Sant Marc va per un camí,
un angelet enconrí.
-Angelet, què fas aquí?
-Sóc aquí que vull dormir.
-Angelet, no t'adormis pas
que vénen tres caps de núvols mals
un de trons, un de llamps,
i un altre de mals espants.
Agafa'ls, lliga'ls i tira'ls
daltabaix de les espines,
que mai més se'n senti cantar gall ni gallina,
ni arrel de criatura viva»⁶⁵

També a Arenys de Munt resaven la santa protectora contra les tempestes:

«Sant Marc, santa Creu,
santa Bàrbara no ens deixeu.
En la creu, per ma salut,
en la creu rendit t'adorno,
que és la creu tot mon socorro.
Guarda'm, Déu, per sa virtut»⁶⁶

A Mataró sembla que eren més valents, ja que quan llampegava solien dir:

«Llampega, llampegot,
que et tiraré un sabatot»⁶⁷

Això no privava els mataronins de tenir oracions contra el llamp, com aquesta que resaven tres vegades en cas de llampegada:

«Cans i llops i dents serrades,
lladregots amb mans lligades,
tant guardada i tant lligada
siga jo avui i demà
i cada dia d'ací en enllà
com va ser lo fill de Déu
dins el ventre de Maria.
Fa el sol, fa el vent,
fa l'estrella resplendent.
Jo al paradís vull entrar,
al fill de Déu vull adorar.
El fill de Déu és mon Senyor,
em té paraula d'amor.
Els pecats són definites,
a ell confés ja els he dit;
Vos, Senyor, que me'ls sabéu,
us suplico me'ls perdoneu»⁶⁸

La sonoritat de la Juliana d'Argentona era excepcional i deguda, segons sembla, a què quan fongueren el metall per fer-la, els fidels del poble tiraren moltes monedes de plata⁶⁹.

Un altre element relacionat amb l'exorcisme de les tempestes és la torre del comunidor. Concretament la d'Argentona és del segle XVI, que és precisament quan s'introduí aquest costum a Catalunya. El més freqüent era posar-les en el costat oposat del campanar. Era on el rector o el vicari, en cas de tempesta, pujava a la torre i des d'allà intentava allunyar la tempesta, de la mateixa manera que ho fan els «xamans» en les anomenades «cultures primitives»⁷⁰ o com feien els antics *tempestarii* que esmenta Sant Agobard, bisbe de Lió, en el segle IX⁷¹. Resulta curiós que aquest cerimonial encara es realitzés a finals del segle passat. F. Carreras Candi, que l'esmenta, diu que el capellà «surt», no «sortia»⁷².

El cerimonial de comunir els temporals era llarg. Malgrat això, creiem que val la pena reproduir-lo, i ho fem a partir d'un dels excel·lents treballs de Cels Gomis⁷³. És com segueix: el capellà amb sobrepellís i estola morada s'agenollava inicialment davant de l'altar major, deia certes oracions i sortia després a la porta de l'església, es senyava, tornava a resar altres oracions, com el Credo, el Parenostre, el *kyrie eleison*, etc., feia el senyal de la creu als núvols i recitava:

«Circundit, núvol, el Déu Pare. Circundit el Déu Fill. Circundit el Déu Esperit Sant. Que et destrueixi el Déu Pare. Que et destrueixi el Déu Fill. Que et destrueixi el Déu Esperit Sant. Que et comprimeixi el Déu Pare. Que et comprimeixi el Déu Fill. Que et comprimeixi el Déu Esperit Sant. Amén.

Conjur. Sant Mateu, Sant Marc, Sant Lluc, Sant Joan Evangelista, que divulgareu l'Evangeli de Crist per les quatre parts del món, aconseguixin del mateix Senyor Nostre Jesucrist, fer fugir i allunyar amb llurs mèrits i precis aquesta tempesta d'aquest terme i de tots els límits dels cristians.

Exorcisme. I jo pecador i sacerdot [*o ministre*] de Crist, encara que indigne, investit i confiat, no en el meu poder, sinó en la virtut del mateix Déu i Senyor Nostre Jesucrist, Sumo Imperant, us mano, esperits immunds, que conciteu els núvols i les boires, per la virtut del mateix Déu i Senyor nostre Jesucrist, per sa santíssima Encarnació, per son sant Naixement, per son baptisme i dejuni, per sa santíssima Creu i Passió, per sa santa Resurrecció, per sa admirable Ascensió, per son Adveniment i Judici; pels mèrits del santíssim [*aquí es deia el nom del patró/na del poble*] i pels mèrits de tots els sants, que sortiu dels núvols i els disperseu pels llocs silvestres i erms; de manera que no puguin fer mal als homes, animals, fruits, herbes, arbres o quelcom més que destinat sia als usos dels homes. Pel mateix Senyor nostre Jesucrist, que ha de venir a jutjar els vius i els morts i al segle pel foc. Amén. Dimonis que commoveu aqueixos núvols, us ho mana el mateix de qui es digué des del núvol resplendent: Aquest és mon Fill estimat, en qui molt em compleixo. Us ho mana el mateix que amb la seva cacratíssima Creu purificà l'aire en l'extensió de son santíssim cos. Us ho mana el mateix que amb la seva mort us va vèncer i va lligar a vosaltres, al vostre príncep i a la mort i a més us esclavitza en els focs de l'eterna foguera. Us ho mana el mateix que havent despullat l'infern ressuscità d'entre els morts. Us ho mana el mateix que després de quaranta dies, rebut en el núvol, pujà per la seva pròpia virtut al cel. Us ho mana el mateix que ha de venir a jutjar els vius i els morts i al segle pel foc. Amén.»

Després presentava la creu a l'aire, tot dient:

«Mireu el labarum de la santíssima Creu, fugiu, parts adverses; puix us ha vençut a vosaltres i al món el Senyor nostre Jesucrist, Suprem Imperant, lleó de la tribu de Judà, estirp de David».

En alguns casos, però, l'intent d'exorcitzar les tempestes provocava greus accidents. Així, està documentada la mort de quatre persones en el campanar de Cabrera entre els dies 27 i 29 d'agost de 1719 per un llamp. D'un d'ells, Andreu Sanyes, se'ns diu que ...«morí d'un llamp que caigué al campanar per ser un dels que hi assistiren per ventar les campanes»⁷⁴.

Tampoc era infreqüent que, abans d'esclatar la tempesta, quan aquesta es veia venir, es «tocava a temps», és a dir, s'avisava tothom del perill que corrien llurs collites amb específics tocs de campana que sonaven llastimosos, com si es

tractés d'assolir la misericòrdia de Déu. Sabem del cert que això s'havia fet a Dosrius, Cabrera, Argentona i Mataró⁷⁵ i a molts altres llocs. Quan la campana «tocava a temps», la gent creia que el seu so no permetia el pas de les bruixes i bruixots que venien portant la tempesta que descarregaria llamps, trons i la tan temuda pedregada. Així, s'explica que en certa ocasió, enmig del soroll del vent i el terratrèmol dels trons, se sentia en l'aire una veu molt forta que deia:

- Passeu!

I una altra que responia:

- No puc!

- Per què?

- Perquè la Martina toca.⁷⁶

FETS RELACIONABLES AMB LA BRUIXERIA

Persecució de bruixes a la comarca del Maresme.

El Maresme no es distingeix precisament per ser una comarca on hagi hagut una especial cacera de bruixes, en l'època en què a moltes altres zones de Catalunya es desenvolupà tota una histèria col·lectiva entorn d'aquests éssers, sobretot a finals del primer terç del segle XVII. Però la comarca es trobava aleshores –com ho està ara– immersa en els corrents generals de la història. I ni que fos de resquitllada, quelcom hi arribà.

Ens explica en Francesc Carreras Candi en la seva monografia sobre el castell de Burriac, que tantes vegades hem esmentat en aquest treball, que la persecució contra les bruixes fou molt intensa en el decenni 1618-1620. Així, les autoritats generals i especials de Catalunya s'adreçaren als batlles del país. Serveixi com a exemple aquesta lletra, del 12 d'octubre de 1619, que es rebé a Flix, Montcada i Montbui:

«Amat y fahel nostre: entenem que lo senyor virrey ha manat alçar sometent general per tota Catalunya per trenta dies a affecte de espellir la mala gent [el subratllat és nostre] y posar la terra en bona quietut y repos y la administració de la justícia en bon estat».

El mateix autor ens comenta que malgrat ser la qualificació mala gent molt genèrica, les posteriors actuacions demostraren que es referia sobretot a les bruixes.

Així, el Consell de la Vila d'Argentona, reunit el dia 8 de desembre de 1619, aprovà per unanimitat la proposta del Jurat en Cap, que restà consignada en les actes de la següent manera:

«Com en dies passats se digué de paraula entre nosaltres que se anás allí ahont dit y avien bruxes, pera veurer si en la present parrochia ni haze alguna ó algunes; jo serie de parer, que, á gastos de la present universitat se perseguescan los tals ó tales».

En Carreras Candi es lamenta de desconèixer el resultat d'aquesta persecució, ja que no trobà cap més document sobre el tema⁷⁷. I no cal dir que nosaltres també.

Aquesta acta del Consell de la Vila d'Argentona fou també recollida en el conegut *Bloc Mataroní*, publicat el 1926, i també en algunes publicacions posteriors⁷⁸.

A Arenys succeí quelcom similar al que acabem d'explicar d'Argentona. El dia 3 de febrer de 1619 s'aplegaren els prohoms de les dues universitats de Sant Martí d'Arenys (l'actual Arenys de Munt) i de Santa Maria d'Arenys o Arenys d'Avall (Arenys de Mar). Es trobaren en l'indret de Vallvidrera, que està al bell punt del terme de les dues viles, a la riera⁷⁹. Tot i que l'objectiu principal de la reunió era decidir sobre afers d'ordre econòmic i tributari, en el darrer moment s'hi afegí una determinació per la qual foren comissionats sis veïns per tal que

«(...) demanen y pujan demanar justícia contra los bruxos y bruxes, per fer-los castigar y per so pujan comparèixer en qualsevols tribunals y gastar de bens de dites universitats lo que serà menester, donant-los per dit efecte poder bastant».

L'acord no fou unànime, ja que s'hi oposaren cinc dels vint-i-vuit reunits. Sembla ser que la cosa no tirà endavant, i mai més no es tornà a parlar del tema. Segurament és que no en trobaren cap de bruixa ni de bruixot i que, en paraules del propi Pons Guri, ...«el benèfic alè de la Marinada hi dissipà les boires i esventà el magí dels honorables prohoms de les nostres universitats locals, esvaint-hi les males dèries persecutòries, que no arribaren massa enllà»⁸⁰.

De tota manera, cal tenir en compte que no sempre les coses quedaren en una simple intenció. Mercès a les informacions facilitades pel Sr. Josep Samon Forgas, historiador de Vilassar de Dalt, hem conegut algunes dades que fan referència a un autèntic procés de bruixes que tingué lloc en la nostra comarca.

Les esmentades bruixes, dues dones, foren capturades i recloses a Vilassar de Dalt a instàncies del mateix Comú. El seu procés, pel que sembla, fou llarg, ja que les anotacions que li fan referència, referents a les despeses de reclusió, es troben consignades en el llibre de la Universitat de Vilassar⁸¹ entre el 16 d'agost de 1630 i el 3 de novembre de 1631.

Atès que el Llibre d'aquesta Universitat només esmenta les despeses que s'efectuaren en el procés –bàsicament informacions, consultes, oli per fer llum, flequeria, etc.–, desconeixem com va acabar tot. Creiem que aquest és un tema

que val la pena investigar, atès que és l'únic judici a unes dones acusades de bruixeria que tenim documentat fins a l'actualitat amb una certa seguretat al Maresme⁸², malgrat existir algun cas de judici per heretgia, que no podem qualificar estrictament de bruixeria sinó més aviat de curanderisme⁸³.

Tot i que els bruixots sempre han estat més escassos que les bruixes numèricament, sí que tenim constància de l'existència d'un procés a un d'ells al Maresme. Ens referim a Antoni Puig, originari de Fontclara, prop de Torroella de Montgrí, però treballador a Pineda quan succeïren els fets que explicarem. Segons confessà, el mes de maig de l'any 1603, treballant en una vinya de Pineda, se li aparegué un dimoni en forma d'home. Li digué que si volia ser ric que fes el que ell li manés, i que el portaria a un lloc on no hauria de treballar ni fer res, un indret molt plaent i amè. Li va prometre també tots els diners que volgués, i que el faria metge, essent el mateix dimoni que li proporcionaria les herbes i medicines per guarir tot tipus de malalties. A canvi, naturalment, Antoni Puig havia de prometre al diable «son cors y la ànima».

Així, en Puig li va fer el jurament de fidelitat de la manera acostumada, és a dir, besant-li les mans i «lo detràs», prometent donar-se al dimoni en cos i ànima durant tres anys. Com era preceptiu, en Puig va haver de renunciar a la comunió, al baptisme, a Déu i a la Verge Maria. Aquest dimoni es deia Ovu, i per cridar-lo només havia de dir el seu nom dues vegades. Durant un temps les coses anaren bé: en Puig exercia de «metge» amb l'ajut del diable, fent que les febres passessin dels uns als altres.

Però aviat les coses començaren a no funcionar. En certa ocasió, a una criatura que estava malalta, li receptà el següent «remei» (que imaginem dictat per l'Ovu): ou i verí o orí de galàpags, llengües de serps negres i femta de llangardaix. El pobre infant, fos per la malaltia o per la «teràpia», va morir.

En certes ocasions el dimoni se li apareixia de forma estrambòtica, com per exemple amb unes grans orelles i banyes, amb garfis com a mans i amb peus ganxuts de gall. Una vegada es trobava al llit i li aparegué el dimoni amb l'ànima d'una criatura que acabava de morir a una llegua escassa. Tenia l'ànima tota negra, i per això el dimoni se la volia emportar; però sant Pau la defensava amb l'espasa, perquè el nen es deia Pau. En Puig es posà a cridar i tot desaparegué. Un altre dia, trobant-se en Puig a Pineda, se li aparegué l'Ovu amb unes grans ales i li digué si volia anar amb ell a aquell lloc que li havia dit (on no hauria de treballar). En Puig respongué que sí, i pujant-se damunt del dimoni en un moment foren al Montnegre. Allà, l'Ovu s'assegué en les espatlles d'una creu, i li féu besar les mans. En Puig, que es trobava molt cansat i cruixit del camí (?), exclamà:

- Mare de Déu de Montserrat!

En aquell moment tot desaparegué. Baixant de la muntanya a poc a poc, demanant per amor de Déu, se'n tornà a Pineda. Sembla ser que ell mateix s'entregà

a la Inquisició, i quan el duïen pres el dimoni se li aparegué pel camí i li digué que no descobrís res. Atès que en Puig va demanar perdó durant el procés, el pobre malalt fou condemnat al que es considerava una pena lleu: assots i servir durant cinc anys a l'hospital⁸⁴.

Ja en èpoques molt més recents, a Arenys de Munt hi havia una pobra dona tinguda per bruixa, fet que succeïa en un moment indeterminat del segle XIX. Alguns del poble, no sabem ben bé per què, la volgueren cremar en una foguera. Sembla ser que la pobra dona finalment pogué fugir dels seus botxins, amb els vestits mig cremats i els cabells socarrimats⁸⁵.

En resum podem dir que el Maresme és una comarca on sovintegen les llegendes de bruixes. Per contra, el fet real de la seva existència documentada en processos es troba molt allunyat d'allò llegendari. Com tants d'altres, és un tema d'investigació històrica que amb prou feines ha estat iniciat.

La creu del Montcabrer.

Un tema íntimament relacionat amb totes les històries populars que fan referència a la muntanya de Montcabrer –i, és clar, també a la cova de les Encantades– és sens dubte el de l'aixecament de la creu que corona el seu cim, evidència clara de cristianització d'un lloc pagà del qual la memòria popular només conserva un record nebulós, transmès mitjançant una sèrie de llegendes a voltes contradictòries, com algunes de les que hem vist més amunt. El primer estudiós que va fer-se ressò del fet de la col·locació de l'esmentada creu fou Mn. Josep Mas, a qui hem seguit pràcticament tots els autors que ens hem ocupat del tema.

Mn. Mas explica que els feligresos de Vilassar de Dalt es trobaven molt atribolats, ja que havien perdut moltes collites per causa de les tempestes que observaven ...«se formaven al indret del Mont Cabrer». Així, comptant amb el permís del vicari general, es construí una creu d'uns 20 pams de llargada amb fusta de Teià, la qual fou portada en processó fins al cim de la muntanya i col·locada allí juntament amb algunes relíquies dels Sants Màrtirs de Vilassar de Dalt el dia 7 de juny de 1707⁸⁶. La tranquil·litat durà fins a 5 de juliol de 1726, en què descarregà una gran tempesta que malmeté moltes collites; a la vegada, un llamp esberlà la creu posada dinou anys abans, que naturalment fou substituïda per una altra⁸⁷.

La col·locació de la primera creu anà acompanyada per la creença popular que el famós aiguat de l'any 1707 tingué quelcom de maligne, ja que en la carta dirigida al vicari general pel rector de Vilassar de Dalt, Joan Moret, es diu textualment:

«Diumenge prop passat día primer de Maig succehí tant en est poble com en tota esta Costa un ayguat que nos ha deixat pobres per molts anys, y segons difarents monstrositats se han vist, no apar sia cosa natural, per lo que aquest

poble y altres han resolt formar vns padrons ab Creus benehidas en lo entorn del poble y posar dins ells algunas reliquias en vn vas de vidre ab nota dels Sants».

Confirmant que dit aiguat s'havia atribuït a éssers demoníacs, el mateix rector ens informa que en la creu foren esculpides

(...) «las lletras de la Creu del Gloriós Patriarcha St. Benet que propiament son contra etxisos y poder del Dimoni, las quals son de una part estas: C.S.S.M.L.n.D.S.M.D., que vol dir: Crux Santa sit mihi lux, non Draco sit mihi Dux⁸⁸, y ala altre part estas: v.r.s.n.s.m.v.s.m.q.l.i.v.B., que vol dir: vade retro satana nunquam suadas mihi vana sunt mala que libas ista venena bibas⁸⁹».

De manera semblant a com succeeix amb les llegendes, hi ha una bona colla de treballs (fonamentalment publicats a la comarca, alguns d'ells de ben poca difusió) que al llarg del temps han anat recordant periòdicament el fet de la col·locació d'una creu al cim de Montcabrer. Com a exemples podem esmentar l'aparegut en el *Bloc Mataroní*⁹⁰; el del Butlletí del Centre Excursionista Premià⁹¹; els de l'*Estrella de Burriac*⁹²; el del *Potantveu* de Cabrils⁹³, el del *Butlletí AECC*⁹⁴, en *El Col·leccionable* de la Fundació Burriac⁹⁵, o fins i tot en un conegut setmanari publicitari gratuït com és *La Clau*⁹⁶. Naturalment, no han mancat esments del fet amb més o menys extensió en diverses monografies històriques⁹⁷.

Així, doncs, la documentació ens esmenta que la primera creu del Montcabrer fou col·locada l'any 1707. Aquesta data ens semblà, des que vam interessar-nos per aquest tema, excessivament tardana, atesa l'existència d'un santuari ibèric molt a prop del cim del Montcabrer, en la cova de les Encantades, seu de moltes de les llegendes que hem explicat més amunt. En l'estudi preliminar d'aquest santuari ja vam comentar aquest fet, però havíem de lamentar no conèixer cap document que ens l'esmentés anteriorment⁹⁸. Però la investigació, com totes les coses, evoluciona. I avui estem en disposició d'aportar una data anterior al 1707 per a l'existència de la creu del Montcabrer. Efectivament, la creu més antiga que coneixem documentalment data de l'any 1565. La referència l'hem trobada en l'interessant treball de M. Josep Castillo, que estudia dos capbreus fets pels senyors de Burriac⁹⁹, el primer entre 1354-1356 i el segon entre 1558-1614. Ens interessa especialment aquest darrer, ja que en la declaració que fa Esteve Tolrà, pagès de Vilassar (la núm. 255, corresponent al 10 d'abril de 1565), aquest declara que té en possessió pel seu senyor un mas –el Mas Tolrà– i divuit camps. Un d'aquests limita ...«ab oriente in Cruce de Mont Cabrer»¹⁰⁰.

Atès el que acabem d'explicar, cal rebaixar incontestablement la data inicial de la creu en 142 anys. Aquest fet és especialment rellevant, ja que ens permet de suposar que potser ens podem anar encara molt més enrere i que l'esmentada creu és, com en tants i tants casos documentats, un símbol de cristianització d'un lloc de culte pagà.

Recapitulant, tenim una (primera?) creu documentada l'any 1565. En el 1707 se'n col·loca una altra. I cal suposar, per tal com estan redactats els textos al·lusius, que s'havia perdut la memòria de l'anterior. El juliol de 1726 és substituïda per haver estat destruïda per una tempesta. Aquesta durà fins a l'any 1872, en què una minyons de Vilassar de Mar la llençaren per terra. La nova creu, pagada pels destructors de l'anterior, durà fins a l'any 1936, en què de nou anà per terra atès el clima anticlerical de l'època. Fou restituïda el 22 de maig de 1939. Aquesta penúltima, malmesa pel temps, fou substituïda per l'actual, col·locada en el seu lloc habitual durant les festes de la Santa Creu de Cabrils de l'any 1983¹⁰¹.

L'akelarre de Burriac.

Per a l'11 de juny de 1983 una revista dedicada a les «ciències» esotèriques, que aleshores sortia al carrer, va voler celebrar-ho convocant un *akelarre* de màgia blanca al castell de Burriac¹⁰².

Les autoritats locals de Cabrera de Mar, en adonar-se que l'acte podria convocar unes 5.000 o 6.000 persones, decidiren que el permís no el podien concedir des de l'Ajuntament, i per aquesta raó adreçaren els organitzadors al Govern Civil. Finalment, el permís administratiu no arribà a temps i la reunió s'hagué de celebrar en un restaurant barceloní. Segons declararen els propis organitzadors, «els astres estigueren en contra i aconseguiren impedir —a través de la prohibició de l'alcalde— la celebració de l'*akelarre*». I no ho entenien, ja que segons ells, ...«solament es tractava d'un *akelarre* de màgia blanca sense cap mena de perill».

Creences sobre els suposats poders de bruixes i bruixots a banda, creiem que el que cal destacar d'aquesta notícia és el poti-poti de rituals que es pretengueren barrejar. Així, segons l'article periodístic, «La celebració de l'*akelarre* el dia 11 de juny respon que és el primer dissabte lunar del mes del roure que comença el mateix dia 10. Segons els textos 'gaèlics', justament en la meitat cau el dia de 'Jano', el dia de Sant Joan. Segons els mags, en aquest dia el rei del roure era sacrificat. Els focs del 24 de juny eren sempre de roure. Les bruixes adoradores del roure es reien en aquell dia dels capellans, i se'ls apareixien nues al seu davant per fondre's després».

Anem a pams: el dia de Jano no té res a veure amb Sant Joan ni amb el mes de juny. Jano —del llatí *Janus*— és el déu que dóna nom al mes de ...Gener!. D'altra banda, dubtem molt que hi hagi uns textos «gaèlics» que esmentin la diada del solstici d'estiu, i això per una raó molt simple: que els celtes mai no celebraven els solsticis, ni d'estiu (el cristianitzat Sant Joan) ni el d'hivern (Nadal). Els focs que s'esmenten no són mai del dia 24 sinó de la nit del 23 (la revetlla). I el que hom ha cremat tradicionalment eren coses velles, ja que una de les significacions de la nit de Sant Joan, plenament documentada pels especialistes, és que es tracta d'una renovació còsmica¹⁰³. Difícilment podem admetre, doncs, que aquests focs es fessin només amb llenya de roure. Altres imprecisions que s'esmenten són que les bruixes adoresin el roure¹⁰⁴, que es sacrificués un suposat «rei del roure»¹⁰⁵,

etc. L'únic cerimonial que hi havia la nit de Sant Joan relacionat amb el roure era guarir els nens de trencat¹⁰⁶ fent-los passar per una esclatxa d'un tronc d'aquest arbre, la majoria de vegades recitant aquesta frase tan coneguda:

«Trencat te'l dono,
guarit te'l prenc»

I això perquè la nit de Sant Joan representa, entre moltes altres coses, l'apoteosi de la vegetació (floreixen les falgueres, etc.).

Un altre error greu –i en aquesta ocasió relacionat directament amb les tradicions de la comarca– és afirmar que en Vellot, el protagonista de la llegenda de la Bruixa de la Pinta d'Or, «L'endemà en despertar-se trobà al costat del roure màgic la famosa pinta d'or que li havia de proporcionar tots els béns que calgués». Com hem pogut llegir més amunt, en cap de les versions conegudes d'aquesta llegenda apareix cap mena de roure «màgic». Molt ens temem que en aquest cas s'ha volgut barrejar la fal-lera d'aquestes bruixes i bruixots moderns pel roure amb una llegenda local en la qual aquest arbre hi és totalment absent.

Així, i ja per cloure, tenim la impressió que en aquest article periodístic s'han intentat lligar diferents rituals i creences molt separats espacialment, culturalment i cronològicament. Hem volgut recollir-lo només com a mostra del falsejament que massa vegades pateixen les veritables tradicions populars a mans de la desinformació dels uns i dels interessos econòmics dels altres.

La destrals prehistòrica de l'ermita de Sant Cristòfol de Cabrils.

La superstició de les «pedres de llamp» és molt coneguda a Catalunya. Atès que el llamp és un dels fenòmens atmosfèrics que més por ha causat a l'home històricament, és normal que aquest s'hagi volgut protegir d'ell, bé amb oracions, bé amb sacrificis –en el món clàssic–, bé amb talismans.

Una de les creences més freqüents dels pagesos del Maresme (com dels de tants altres llocs) era que el llamp era un cos material i palpable, i que allà on n'havia caigut un no n'hi queia un altre. Això calia sumar-ho al convenciment que les destrals prehistòriques –de pedra polimentada, elaborades des del Neolític endavant– eren llamps apagats. Quan queia un llamp, hom no tenia més que marcar el lloc i tornar-hi set anys després: era el temps que el llamp –ja apagat– trigava a sortir després d'haver-se enfonsat set canes sota terra. Així, les destrals trobades (o llamps apagats, com es vulgui) es col·locaven sota les teulades, damunt de les portes d'entrada o fins i tot com a badall de les esquelles del bestiar per tal de protegir-se¹⁰⁷.

És clar que no totes les destrals eren veritables «pedres de llamp»: per saber si era bona o no, només calia lligar-li un cordill i posar-lo al foc: si es cremava, no era «pedra de llamp»; si no es cremava, és que ho era¹⁰⁸.

No ens ha d'estranyar, doncs, que sobretot en les masies la pràctica de col·locar «pedres de llamp» fos més o menys habitual. El que sobta més és que aquest costum, de clara arrel supersticiosa i fins a cert punt contradictori amb les pràctiques catòliques, s'hagi pogut documentar en un lloc de culte. Efectivament, quan es procedí a restaurar l'ermita de Sant Cristòfol de Cabrils a finals dels anys cinquanta, es trobà una destrat neolítica de basalt en la finestra lateral de l'absis, enmig de la runa que la tapava (Fig. 1)¹⁰⁹. Tenint en compte que aquesta finestra havia estat anul·lada en el s. XIII, cal suposar que la col·locació de la destrat fou, precisament, en aquell temps¹¹⁰.

Ara bé, potser aquest fet no resulta tan sobtant si tenim en compte la gran quantitat de llegendes i tradicions que hi ha en la zona de Burriac-Montcabrer entorn de bruixes, mals esperits, etc., i que precisament l'ermita de Sant Cristòfol de Cabrils es troba situada al peu mateix del Montcabrer. Si la destrat havia de protegir un lloc sagrat (que sent-ho havia d'estar més o menys protegit *per se*) en el segle XIII, això potser vol dir que com a mínim algunes d'aquestes llegendes i tradicions ja circulaven aleshores.

Les campanes de l'església de Cabrera.

Segons F. Carreras Candi¹¹¹, que recull apreciacions d'E. Canibell¹¹², les campanes de Cabrera fan un so sinistre dins la torre del castell de Burriac. Segons el mateix Canibell, seria l'explicació per als éssers fantàstics del castell (bruixes, fades, etc.). Evidentment, després de les llegendes i tradicions que hem pogut llegir, creiem que això del so de les campanes de Cabrera és només un intent d'explicació racionalista d'uns fets que creiem que van molt més enllà.

Altres fets curiosos.

En llocs com Cabrera de Mar i els seus contorns, amb una tradició tan arrelada pel que fa a la creença en bruixes, encantades i tota mena d'esperits, no resulta gens inversemblant que s'expliquin històries més o menys verídiques sobre fets més o menys misteriosos, que moltes vegades es troben a cavall entre la superxeria i allò sobrenatural. Així, amb l'ajut de J. M. Modolell n'hem recollit una mostra, gairebé sempre mercès a l'amabilitat de persones que han tingut una paciència exemplar amb nosaltres. Vegem-les¹¹³.

1. A Can ... creien en bruixes

A Cabrera, en una de les cases de pagès més antigues del poble, sense massa cabals aleshores, l'hereu s'enamorà d'una noia molt xamosa, que a la mare no li feia el pes perquè no tenia diners. Ella en tenia ullada una altra per al fill, i per tal d'argumentar el seu propòsit li deia al noi que a la nit, i més al llit, totes les dones eren iguals, i que al mas el que més li convenia era un dot. Per fer por a la parella, aquesta dona acostumava a agafar una escopeta molt vella que hi havia

darrera la porta, sempre descarregada, car mai ningú l'havia carregat, i apuntant a un dels arbres que hi havia al començament del camí, on suposava que a sota hi estava la parella, disparava un tret i els feia sortir del cau.

A aquesta casa la gent hi anava per curar-se de mals esperits, d'espatllament i de tots aquells mals dolents que el metge no podia guarir. Parlem dels anys vint d'aquest segle, i molts hem vist «espatllats» penjats d'una de les fulles d'una porta, i sortir-ne curats.

La gent ja sabia quan s'encaminava a una casa com aquesta, que s'hi anava a fer una sessió de màgia («màgica», en deien¹⁴), i que aquella nit l'estarien «ballant». Els tafaners no sols s'hi acostaven per veure les ombres que s'hi veien, sinó també per sentir els sorolls rars i els remolins de vent. Per altra banda, tot just començar la sessió es veia gronxar-se una llum a dalt del campanar, sospitant la gent que era el rector qui ho feia per a foragitar els mals esperits.

També segons la veu popular, que en una casa a prop d'aquesta, després de la guerra civil, s'hi celebraven reunions polítiques, que s'acabaven amb sessions d'espiritisme i «misses negres». Una cosa que no es pot afirmar que fos del tot certa, és que davant la negativa dels amos de la casa, tot i haver parlat amb gent que havia assistit a aquestes reunions i d'haver explicat la filla de la família que vivia als baixos, és que quan els fills de la casa arribaven acompanyats d'altres persones, la seva mare es persignava i demanava a Déu que no passés cap desgràcia.

2. Dites de bruixes i bruixots

Seria cap a finals de la dècada dels anys vint, que en el carrer d'en Majó de Cabrera de Mar, també dit d'en Catà, hi vivia gent del poble, ja que els seus pares i avis eren fills de Cabrera, com ara els Pons, Busquets, Colomé, els de Can Xamet, d'en Marranyasa, en Renu i en Regàs, etc. Tots ells es reunien al carrer cada vespre d'estiu buscant la fresca. Fent les xerrades de costum, se'ls havia sentit explicar fets que avui possiblement ningú no se'ls creuria. Però sigui com sigui, semblava que ells ho explicaven com si realment fos veritat.

Així, per exemple, quan el temps assenyalava una forta tempesta, amb uns núvols negres amenaçadors de tronada, la gent del poble de Cabrera tenia el dubte que fos motivada per un fenomen meteorològic natural, sinó que tendia a creure que fos provocada per les forces malignes d'algun bruixot o d'alguna bruixa que volgués perjudicar la gent del camp d'aquell entorn, talment com ara fa més de tres-cents anys pensaven aquells homes que posaren una creu al cim del Montcabrer per voler emparar-se dels esperits pèrfids. Deien aquells homes que més d'un pagès posseïa cartutxos beneïts per un sacerdot, que disparant-los contra els núvols suposadament embruixats, es desfarien de seguida. Deien també que una vegada, en disparar una bala beneïda contra un núvol molt negre que rondava avall i amunt, va caure una orella humana que portava una arracada. Aquest bruixot o bruixa va pagar cara la malifeta que anava a fer.

De totes les històries que aquells avis havien explicat, la que més es recorda és la següent. Un vespre d'hivern, uns treballadors de Ca l'Ordeig, en acabar la jornada laboral –aleshores es plegava a les 8 del vespre– emprendre el camí per anar a Agell. Ho feien per una dreuera, i els acompanyaven un parell de dones que vivien en una casa adossada al darrera de Can Carles –Llibre–. Mentre s'acomiadaven per continuar els d'Agell el camí per anar a casa, varen escoltar uns sorolls sords, molt estranys, entre la foscor d'aquella nit. La por s'apoderà dels seus cossos, més encara quan van sentir uns bufets que s'anaven apropant i que cada vegada eren més forts. Llavors varen veure dos embalums en forma de gossos sense cames passar pel mig dels garrofers. Venien de la part d'Agell i anaven en direcció cap a Cabrera, anant segurament a can... o a can... Una vegada superat l'esglai i els embalums trobar-se llunyans, deduïren que devien ser els esperits de dos bruixots molt importants que hi havia a Mataró; o podien també ser d'uns bruixots que vivien a la Casa de la Por d'Argentona o a Can Buina del pla de Cabrera, que venien a una reunió que s'havia de portar a terme en algun lloc de Cabrera.

3. El mal donat

Diuen que una dona de Cabrera, que vivia a cal..., que a les tardes des de casa seva baixava a peu cap a la sènia per ajudar el seu marit a tallar verdura, quan passava per una casa propera a la carretera, ni el cap tombava per no trobar-se amb la mirada de la dona que allà vivia, car un dia que la mirà fixament, agafà una malaltia que li provocà haver de fer llit dos mesos.

Un cas semblant succeïa en una casa de les més antigues de Cabrera, llavors separada del poble per camps i vinyes, i fins al carter no hi volia anar. La gent s'imaginava que el mal que tenia l'home o la dona o un dels fills havia estat donat per una veïna.

S'explica d'un home que va romandre enllitat prop d'un mes, que el primer que va fer en sortir al carrer va ser estossinar la filla del veí, per creure que era ella que li «havia donat el mal».

En una altra ocasió, una noia que estava per la casa fent feines, sortí a fora i es posà a enraonar amb la veïna, fins que al final acabaren discutint. Tot just entrar a la casa, es posà a cridar com els bojós de Sant Boi. En sentir els seus crits, el seu pare, que estava per les feixes, hi va anar corrent acompanyat del mosso. No la podien animar ni aconsolar. El pare la portà al celler, i despullant-la, la ficà dins d'una quartera i la netejà amb vi novell. Tot seguit, agafaren tota la roba que la noia portava a sobre i la van cremar. Aquesta cerimònia la va dur a terme el bon home per por que la veïna li hagués donat a la filla un mal lleig, costum llavors molt estesa i creguda.

A Can... hi havia de mosso un home que es deia Tió, que sempre tenia fam. Allà on anés, engolia tot el que li donaven, fos pa, fossin patates rescalfades o qualsevol altra cosa. La gent deia que menjava tant per tenir dins del cos un

esperit. Fins no fa gaire temps que al poble de Cabrera, quan un endrepava més del compte, li deien: «semblen en Tió!».

4. Desaparició d'una criatura

Aquest succés, potser no massa rar si pensem en les circumstàncies, crida l'atenció per la manera en què es descriu la desaparició de la criatura. El vicari no ho diu massa clarament, però hom sospita que hi ha quelcom que s'escapa a les circumstàncies normals, i que caldria relacionar potser amb la bruixeria.

Passem tot seguit a transcriure els dos textos que fan referència a aquest assumpte, el primer d'ells dipositat en el volum cinquè del llibre de batejos de l'Arxiu Parroquial de Vilassar de Dalt, i el segon en el volum desè del llibre d'Òbits de l'esmentat arxiu¹⁵:

«Perdua de una Noÿa»

Als deu del Mes de Maig del Any Mil, set-centss quaranta vuÿt fas fe jo Bonaventura Amat Prev. y Vicari de la prmt Parroquia de St. Genis de Vilassar, com en la posta de sol de dit dia isque de casa sos Pares (quals habitant en Casa Campins y Triador del Veynat de Cabrils de la pnt. dita Paqª de Vilassar) una Noÿa de edat de vint y un mes y deu DIES, anomenada Teresa filla llegitima y Natural de Jaume Lloberas treballador de dit Veynat de Cabrils y de Maria Angela Lloberas y Piferrer Conges.; quant al cap de poc rato, la sua mare que estava dins la casa la ohi plorar, aparexen-li com si lo plor anara per lo aÿre i allunanse; en un prompte no feu cas de asso la Mare pero despres arribant de fora casa altra filla gran, detras la qual avia eixit la Noia li pregunta la Mare, ahont era la Noÿa, respongue dita filla que no la avia vista; y reflectint la mare en lo que avia ohit, que sols avia passat cosa de Mitg quart, de ora, se posa a buscar dita Noÿa; qual buscaren juntament ab son Pare. No sols per tota aquella nit, sino tambe perseveraren per alguns dies succesius fent totes les diligencias possibles (com se pot presumir del amor de uns Pares) y no ha aparegut rastre, Ni ha quedat Vestigis de dita Noÿa Ni se ha pogut apear ahont y en que ha vingut a parar; cosa ben rara y estranya y digne de la admiracio Major y compassio; Pero despres lo dia vint y quatre del present mes de maig, se encontra morta en lo Torrent Roig de dit veinat, en tal part que segons judicis de homes prudents segons la asperitat y dificultat del terreno y de altre part segons la incapacitat de la criatura era naturalment impossible».

El text del llibre d'Òbits confirma els fets:

«Lloberas. Albat. 21.

Als vint y quatre del mes de maig del any mil set cents quaranta vuyt, en lo Torrent Roig del veynat de Cabrils de la present parroquia de Sant Genis de Vilassar, bisbat de Barcelona, se encontrà morta una criatura de vint y un mes anomenada Theresa, filla de Jaume Lloberas, treballador de dit veynat

de Cabrils, de Maria Angela, muller sua. Qual criatura se avia perdut lo die deu de dit mes. Còm y ab què modo, ho veuràs notat en lo libre corrent dels baptismes. Al cadaverde la qual lo die vint y sinch se donà ecclesiastica sepultura en lo sementiri de dita iglesia parroquial. Y en est mateix die se celebrà una missa resada in gratiarum actione. Drets 6 s.»

5. L'enamorat que no podia festejar

Aquesta història és d'aquelles que si hagués succeït fa segles i no tan sols fa uns setanta anys, potser hagués acabat donant peu a una de les típiques llegendes sobre bruixes, tan corrents a Cabrera de Mar i encontorns. Ens ha estat transmesa per escrit per la Sra. Isabel Bonet, a la qual respectem íntegrament el seu text.

«Hi havia un jove de Cabrera que solia marxar les vesprades a Vilassar, on sembla que hi havia una noia que li agradava. Però pel que sembla, a una família de Cabrera això no li anava massa bé, per voler aparellar aquest jove, hereu d'una gran casa de pagès, amb una noia de la família.

Per evitar que anés a Vilassar van recórrer a sortilegis, seguicis i a forces estranyes, cosa molt corrent al poble, però no aconseguiren el seu propòsit. Un dia, aquest jove es trobà, un xic més avall de Can Xandet, la darrera casa del poble, amb tres garrins que li barraven el pas. I de cap manera els podia fer fugir del camí.

Com sigui que des d'aleshores se'ls trobava sovint, una vegada els féu front, i no sols no pogué esquivar-los sinó que se li abraonaren i se n'hagué de tornar cap a casa. El noi, molt neguitós, va voler provar un altre poder abans de veure's obligat a passar per la dreuera de Can Vinyals, camí fosc i molt perillós a la nit.

El dissabte, amb l'excusa d'anar a confessar-se, agafà un gros bastó que el seu pare tenia darrera la porta i el submergí dins la pica de l'aigua beneïda de l'església per tal que quedés ben remullat. Aquell mateix vespre, dia de festeig, se n'anà a veure la seva xicota. En arribar al lloc de sempre li sortiren els tres garrins, que talment semblaven uns bruixots; al menys ell així ho creia. Sense pensar-s'ho gens, alçà el bastó. Els garrins, només veure'l, fugiren. Però a un d'ells el va poder estovar de mala manera. Des d'aquell dia, mai més no li van barrar el pas.

Quan comentà el que li havia passat, un dels que l'escoltaven, i que no creia en bruixots, va dir-li que allò era una simple ensarronada, basant-se en el fet que feia dies que hi havia un home de Cabrera que no anava a treballar, i la seva família deïa que era perquè s'havia donat un cop molt fort a l'esquena. Per ser aquell home qui era, el noi va sospitar que, efectivament, deuria ser aquell dels tres garrins que ell havia estufat de valent.

Disfressar-se de garrí era un símbol de bruixeria, ja que en un altre cas, un home de Cabrera havia vist darrera de Can Serret tres garrins que del cantó de Mataró passaven per darrera de casa seva en direcció a una casa de Cabrera on tothom sabia que hi havia reunions de bruixots. Parlo de l'any 1920, que no és massa temps».

VALORACIÓ.

Com hem manifestat al començament d'aquest treball, estem plenament convençuts que ni de bon tros hem recollit totes les llegendes, tradicions i fets que hi ha al Maresme entorn de la bruixeria. Creiem de tota manera que la nostra comarca presenta un *corpus* prou important al respecte, que caldria completar per bé de la investigació, potser afegint aquelles històries i tradicions en les quals el diable, habitual cap de les bruixes, n'és protagonista.¹¹⁶

Veiem, doncs, que per parlar de bruixeria a la comarca no ens cal recórrer a les bruixes de Vallgorguina, cosa que s'ha fet freqüentment per exemplificar aquest fenomen al Maresme, però que segons sembla presenta alguns problemes de veracitat pel que fa a algunes de les històries que s'atribueixen al dolmen d'aquella població i a les no menys famoses bruixes que l'utilitzen com a lloc de reunió.¹¹⁷

Certament, un element que creiem que cal destacar és la relativa abundància de la presència de bruixes a la comarca, no massa diferent de la que presenten altres zones de Catalunya com Altafulla o Santpedor.

De tota manera, sí que hi ha dos fenòmens que creiem que cal destacar. El primer és que trobem poca representació de bruixes a l'Alt Maresme, bé perquè el tema no s'ha investigat tant, bé perquè el nostre propi coneixement de la zona és menor.

Per contra, en el Baix Maresme abunden molt més els casos de bruixeria, tant si aquests es refereixen a llegendes, tradicions o fets. El cas de Cabrils/Cabrera/Argentona és exemplificador de la concentració del fenomen en un indret¹¹⁸, quan en la majoria d'altres llocs es dona un o dos casos com a molt. Considerem que l'origen d'aquesta abundància de bruixes no es troba en relació amb cap d'aquests tres pobles, sinó que ho està amb les dues àrees màgiques per excel·lència de la comarca del Maresme: el castell de Burriac i la muntanya del Montcabrer, que ho són per raons diverses. Pel que fa al castell, les històries de bruixes són normalment de tipus clàssic, i potser cal situar el seu naixement durant l'edat mitjana o poc més enllà (s. xvi?). Per contra, les històries de bruixes que tenen com a epicentre la muntanya del Montcabrer i la seva Cova de les Encantades només aparentment són variants igualment típiques; però sovint hi apareixen també històries d'éssers fantàstics, com són les encantades, que donen alguns dels seus noms a la cova, com en la història de la Mala Dona que ens explica Lluís Suñer¹¹⁹. Tot i que no es relaciona directament amb la cavitat, la «bruixa» de la pinta d'or és també un bon exemple d'ésser mític –una divinitat tutelar– probablement anterior en el temps a les bruixes, que la mentalitat popular acaba per confondre amb una d'elles. L'explicació d'aquest fenomen creiem que cal posar-la en relació amb l'existència en la mateixa Cova de les Encantades d'una cova-santuari ibèrica, on es retia culte a una divinitat indígena, dispensadora de fertilitat i salut. En aquest sentit, potser la «bruixa» de la pinta d'or i la mateixa Mala Dona no són

res més que la supervivència de la divinitat ibèrica¹²⁰. També la col·locació d'una creu en el cim del Montcabrer, creiem que cal posar-la en relació amb tot aquest complex fenomen.

Igualment la tradició de bruixeria sembla notable a Dosrius o a la zona d'Arenys, amb diversos casos que inclouen tant bruixes com bruixots. Destaca, però, la seva presència a Dosrius, i aquí sí que en gran part ho devem al zel d'un investigador tan competent com fou Cels Gomis.

Del que no hi ha dubte és que les bruixes maresmenques presenten molt poques diferències amb altres bruixes catalanes, podent-se incloure sense cap problemàtica dins del fenomen universal de la bruixeria històrica. Així, algunes llegendes semblen presentar estructura de narració clàssica, com per exemple la història de les bruixes de Burriac, amb transformacions de les fetilleres i del propi noi tafaner en ase, que recorda obres tan famoses com *Les Metamorfosis* d'Apuleu. Només en alguns casos –la ja comentada «bruixa» de la pinta d'or, per exemple– no es tracta de bruixes sinó d'altres éssers assimilats a aquestes per confusió popular.

Hem d'insistir en la necessitat de procedir el més aviat possible al recull de totes les històries que hi ha sobre les bruixes maresmenques. El fet que algunes d'elles ens hagin arribat mutilades –cas de la història del pastor i les bruixes de la Cova de les Encantades o de les bruixes de Teià– potser vol indicar que d'aquí a pocs anys potser no serem a temps de recopilar un riquíssim llegat etnogràfic oral que s'acabarà perdent sense remei, ja que potser som la darrera generació que podrà fer aquest treball de camp¹²¹.

Cal valorar igualment a nivell històric la pràctica inexistència dels processos inquisitorials per bruixeria *versus* llegendes i tradicions, que sí són abundants. Potser això és indicatiu que la psicosi de determinats moments dels segles xvi i xvii no afectà tant al Maresme com a altres llocs de Catalunya.

Volem cloure aquest intent de sistematització a la història de la bruixeria a la comarca del Maresme a través de les llegendes, les tradicions i els fets destacant, novament, que no és res més que d'això: un intent. Creiem que cal treballar molt més el tema, poble per poble, per tal de poder arribar a una veritable síntesi en el futur.

Ramon Coll Monteagudo
(AECC)

NOTES.

- 1.- Aquest recull forma part d'un treball més ampli: R. COLL i J.M. MODOLELL, *Llegendes, tradicions i fets de la Serralada de Marina. Apunts sobre etnografia del Maresme*. Ed. Oikos-Tau, Vilassar de Mar (en premsa).
- 2.- ANÒNIM, *Les bruixes de Burriach. Conte popular*. Col. «Contes infantils», núm. 4. Impremta Ràfols (Barcelona, sense data). Atès el seu aspecte, creiem que es tracta d'una publicació feta aproximadament en els anys vint de la nostra centúria. Devem el seu coneixement a l'amabilitat del qui fou bon amic nostre, el Sr. Marià Ribas i Bertran.
- 3.- Segons el diccionari Alcover-Moll, l'expressió *fer altafulla* implica que la bruixa no és al poble i hom pensa qui pot embruixar. La gent diu aleshores «ja deu ésser a fer altafulla» (Cf. A.M. ALCOVER i F. DE B. MOLL, *Diccionari català-valencià-balear*, vol. I [Barcelona 1983], vegeu *altafulla*). D'altra banda, Joan Coromines afirma que és un mal entès el que es llegeix a l'Alcover-Moll sobre les bruixes, afirmant que la dita *Alta-fula i xemeneia amunt* és el que diuen les bruixes quan s'envolen a cavall d'una escombra sortint pel canó de la xemeneia, i que *fer alta-fula* vol dir això (Cf. J. COROMINES, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, vol. I [Barcelona 1983], veu *altafulla*).
Som de l'opinió que tant les expressions *altafulla* i *baixafulla*, com altres variants (*sobrefulla* i *sotafulla*, per exemple, o la menys freqüent *pusfulla*) no són pròpiament les fórmules dels encanteris de transformació —és el líquid llardós que sovint realitza aquestes mutacions, com en aquesta llegenda—, sinó que es tracta de fórmules de desplaçament: així, anar *sobrefulla* vol dir exactament això, és a dir, volar, anar per damunt de les fulles (s'entén que dels arbres); per contra, anar *sotafulla* implica anar per sota les fulles dels arbres, és a dir, per terra, tal i com ho fa el malaurat tafaner transformat en ase.
- 4.- J. DE CABANYES, «Supersticions mataronines. Les bruixes de Burriach», *Bloc mataroní* (Mataró 1926). Hi ha edició facsímil: PMCM-Ed. Altafulla (Barcelona 1990), pp. 497-500.
- 5.- J.M. DE NADAL, *Un «tros» de Barcelona. Caldetas 1800*. Ed. Dalmau (Barcelona 1951), p. 139 i ss. per a la llegenda de les bruixes de Burriac.
- 6.- F. CARRERAS I CANDI, *Lo castell de Burriach o de Sant Vicents* (Mataró 1908), pp. 263-268 (edició facsímil: La Juliana. Argentona 1980).
- 7.- F. CARRERAS I CANDI, *Lo castell de Burriach...*, pp. 263-264.
- 8.- No ens hem pogut estar en aquest cas de posar el qualificatiu bruixa entre cometes. Efectivament, la «bruixa» de la pinta d'or presenta unes connotacions de divinitat tutelar massa evidents com perquè la considerem una fetillera més. Aquest aspecte de la seva personalitat ha estat parcialment analitzat en un treball anterior. Cf. R. COLL, F. CAZORLA i F. BAYÉS, «El santuari ibèric de la Cova de les Encantades del Montcabrer (Cabrera de Mar, El Maresme). Estudi preliminar», *Laietània*, 9. Museu Comarcal (Mataró 1994), pp. 33-86, especialment pp. 67-68.
- 9.- Es tracta de fenòmens molt estesos arreu dels Països Catalans. Com a exemple poden consultar-se els següents treballs: J. GUILLAMET, *Bruixeria a Catalunya*, Ed. La Paraula Viva (Barcelona 1976), p. 37; C. GOMIS, *La bruixa catalana*, Ed. Altafulla (Barcelona, 2a ed., 1987), pp. 68-72, 76-77, 205 ss.; A. ARIÑO, *Festes, rituals i creences*. Temes d'Etnografia Valenciana, vol. IV (València 1988), pp. 315 i ss., 331 ss.; R. VIOLANT

I SIMORRA, «De bruixeria pallaresa», *Etnologia pallaresa. Homenatge a Ramon Violant i Simorra*, Ed. Escudella-2 (La Pobla de Segur 1981), pp. 122-125.

Igualment en altres indrets de l'estat espanyol existeix el mateix costum, com és el cas de Galícia. Cf. V. RISCO, «Etnografía. Cultura Espritual», *Historia de Galiza*, dirigida per Ramon Otero Pedrayo. Vol. I. Ed. Akal (Madrid 1979), pp. 459-460.

- 10.- A diferència de les altres expressions, «Boira a Burriac, pluja a mar» sembla indicar que no plourà a terra. Cf. C. GOMIS, *Meteorología y agricultura populares. Ab gran nombre de confrontacions* (Barcelona 1888), p. 18; A. MANENT, *Els noms populars de núvols, boires i vents del Maresme*, Oikos-Tau (Vilassar de Mar 1996), p. 28.
- 11.- Potser aquest Vellot cal relacionar-lo amb la coneguda família argentonina dels Ballot. Tenint en compte que la família dels Ballot assoleix una certa superioritat econòmica cap al 1370 en aconseguir la batllia de la parròquia de Sant Julià d'Argentona amb els Desbosc, és possible que la llegenda pugui ser ben antiga. Cf. M. RICHOU LLIMONA, *Aproximació a la història d'Argentona (segles XIII-XV)*, (Argentona 1987), p. 148.
- 12.- Tenint en compte, és clar, que el treball de F. Carreras Candi es publicà l'any 1908, ignorem totalment si en l'actualitat algú encara utilitza aquesta «teràpia».
- 13.- La llegenda, resumida, fou publicada també per JOSEP DE CABANYES, «Supersticions mataronines. La pinta de la Bruixa (Llegenda de Burriach)», *Bloc Mataroní* (Mataró 1926) (hi ha edició facsimil: PMCM-Ed. Altafulla. Mataró, 1990, pp. 535-537). La recollí igualment S. GINESTA, *El Maresme. Comarca privilegiada* (Barcelona 1968), pp. 143-144. Ha estat més o menys adaptada per J. TOLRÀ, *Cabrils. El poble i els homes* (Cabrils 1983), pp. 186-187. Ha estat literalment transcrita d'en Carreras Candi en el treball d'A. LLAMAS, «Les llegendes de bruixes a Burriac: un intent vers la seva comprensió», *Fulls del Museu-Arxiu de Santa Maria*, núm. 35, pp. 36-38. Una versió novel·lada i ampliada ha estat publicada recentment per J. RIPOLL, *Històries, llegendes i... de Burriac, Montcabrer i pobles de la rodalia* (Argentona 1992), pp. 53-71.
- 14.- J. CLAVELL, *La xarbotada. La festa del càntir d'Argentona dins l'antic aplec de Sant Domingo* (Argentona 1976).
- 15.- Atès que la llegenda és pràcticament idèntica a la publicada per Carreras Candi en *Lo castell de Burriach...*, ens estalviarem de fer una repetició innecessària. Es troba en l'esmentat treball de J. CLAVELL, *op. cit.*, pp. 101-107.
- 16.- J. CLAVELL, *op. cit.*, pp. 101-102.
- 17.- F. CARRERAS CANDI, *op. cit.*, p. 266; J. CLAVELL, *op. cit.*, p. 102.
- 18.- F. CARRERAS CANDI, *Lo castell de Burriach o de Sant Vicents*, pp. 269-272. Aquesta llegenda fou també recollida en els següents treballs: J. DE CABANYES, «Un viatge amb les bruixes. Llegenda de Burriach», *Bloc mataroní* (Mataró 1926); hi ha edició facsimil: PMCM-Ed. Altafulla (Barcelona 1990), pp. 592-594; J. CLAVELL, *La Xarbotada...*, pp. 108-111. Ha estat literalment transcrita d'en Carreras Candi en el treball d'A. LLAMAS, «Les llegendes de bruixes a Burriac: un intent vers la seva comprensió», *Fulls del Museu-Arxiu de Santa Maria*, núm. 35, pp. 38-39. Una versió novel·lada i ampliada ha estat publicada recentment per J. RIPOLL, *Històries, llegendes i...*, pp. 31-52.
- 19.- De la qual existeixen nombrosos paral·lels en la costa catalana i a altres llocs de la Mediterrània. Així, per exemple, en «Mitja Lluna» de Cadaqués visqué un episodi semblant al d'en Perot. Cf. J. GUILLAMET, *Bruixeria a Catalunya*, pp. 93-97; també

la barca d'en Ramonet d'Altafulla fou transportada per tres bruixes a una «platja cendrosa» molt llunyana. Cf. J. SOLER, *Rondalles marineres. Una vegada era el mar* (Barcelona 1996), pp. 86-88. Igualment hi ha nombrosos paral·lels citats per J. Amades, *Folklore de Catalunya. Rondallística*, Ed. Selecta (Barcelona 1974). El fet els succeï a un altre «Mitja Lluna» i a en Flavià, de la platja del Gasòmetre (Barcelona); a en Pastafang de Mataró; a en Rabau de Cadaqués; a un pescador de Portvendres; a un altre d'Altea (País Valencià); a un altre de Santa Catarina (Mallorca), etc.

- 20.- LL. GUARDIOLA, *Sant Joan de Vilassar (Història i Geografia de la comarca vilassanesa i del Maresme)* (Vilassar de Mar 1955), p. 345.
- 21.- La qual cosa ens fa pensar que poden ser en origen el mateix individu. El fet que una tradició prové de Cabrera de Mar (la d'En Perot) i l'altra de Vilassar de Mar (la d'En Peroi), malgrat la proximitat d'ambdós municipis, pot haver alterat quelcom la versió original, fenomen freqüent en els relats transmesos per tradició oral.
- 22.- Per exemple, MN. P. RIBOT, «Discurso del Mantenedor Rdo. D. Pedro Ribot Suñer, Pbro», *Cabrera de Mataró. Primeros Juegos Florales. Celebrados en MCML* (Cabrera de Mar 1951), p. 14; MN. P. RIBOT, «Cabrera», *Estrella de Burriac*, núm. 120-121 (Cabrera de Mar 1953), p. 4. En aquests escrits també qualifica la muntanya del Montcabrer de «Matagalls del Maresme» i de «lleó petrificat que vetlla les nostres platges, girat de cara a Roma, abillat amb crinera de pins». Cf. també J.M. MODOLELL, *Converses amb mossèn Pere Ribot*, Abadia de Montserrat (Barcelona 1997), p. 94.
- 23.- Naturalment el motiu de la fugida de les bruixes és haver pronunciat el dia dedicat tradicionalment a Déu per part del cristianisme, el diumenge, que per aquest motiu esdevé sagrat.
- 24.- Per exemple, J. CARO BAROJA, *Las brujas y su mundo*, Alianza ed. (Madrid 1986), p. 142, amb bibliografia; C. CABAL, «Mitología ibérica», *Folklore y costumbres de España*, Vol. I. Ed. A. Martín (Barcelona 1931), pp. 266-267; J. TOMEU, *Brujas y brujería en Catalunya* (col·leccionable *El Correo Catalán*) Barcelona, s.d. (circa 1975), p. 6; J. CAMARENA i M. CHEVALIER, *Catálogo tipológico del cuento folklórico español. Cuentos maravillosos*, Ed. Gredos (Madrid 1995), pp. 382-383; J. SALES, *Rondalles escollides de Ramon Llull, Mistral i Verdaguer*, Ed. Ariel (Barcelona, 2a ed., 1953), pp. 61-68; R. VIOLANT i SIMORRA, «De bruixeria pallaresa», *Etnologia pallaresa. Homenatge a Ramon Violant i Simorra*. Ed. Escudella-2 (La Pobla de Segur 1981), pp. 104-105.
- 25.- P. COLL, *Muntanyes maleïdes*, Ed. Empúries (Barcelona 1993), p. 119.
- 26.- Objectiu que també trobem en la col·locació de la creu al cim de la muntanya (vegeu *infra*) i també en altres llegendes, com hem vist *supra*.
- 27.- Segons O. BASSA, D. FARELL i J. PUJOL, *Coneguem Burriac i Montcabrer. Itineraris de natura, història i paisatge*. Natura (Cabrera de Mar 1994), p. 28.
- 28.- Aquesta llegenda ha estat ja publicada per J. BALADA i R. COLL, «Una història de bruixes localitzada a Teià», *Teià. Festa Major* (programa), (Teià 1993) (sense paginar). Atesa la poca difusió d'un programa de Festa Major, hem cregut oportú d'incloure-la en aquest recull.
- 29.- En el món cristià, potser per préstec d'un culte a l'altre, acostuma a ser la Verge del Roser la que desfa aquesta mena d'entremaliadures d'una manera semblant a com ho fa Isis segons el relat d'Apuleu (vegeu *Les Metamorfosis*, XI).

- 30.- Les paraules «sobrefulla» i «sotafulla» semblen una variant de la fórmula dels encanteris de transformació, que habitualment són «altafulla» (la correcta) i «baixafulla» (la incorrecta, que fa transformar-se en ase).
- 31.- C. GOMIS, *La bruixa catalana*, p. 70.
- 32.- C. GOMIS, *La bruixa catalana*, p. 47.
- 33.- C. GOMIS, *La bruixa catalana*, pp. 49-50. El fet d'apoderar-se de la roba d'una bruixa que s'ha transformat en un animal, en ocasions impedeix que torni a ser humana, ja que sembla faltar-li un element per tal d'invertir el ritual. Així s'observa en algunes rondalles (v. gr., J. AMADES, *Folklore de Catalunya. Rondallística, op. cit.*, p. 195), no essent estrany que aleshores la bruixa concedeixi qualsevol petició per tal d'obtenir una cosa que sembla tan poc important com la seva roba, més tenint en compte que pot tornar a casa seva transformada en animal, la qual cosa cridaria ben poc l'atenció.
- 34.- C. GOMIS, *La bruixa catalana*, p. 50.
- 35.- C. GOMIS, *La bruixa catalana*, pp. 50-51.
- 36.- C. GOMIS, *Lo llamp y'ls temporals*. Associació d'Excursions Catalana (Barcelona 1884), p. 9; C. GOMIS, *La bruixa catalana*, pp. 68-69. De tota manera, cal aclarir que la versió més freqüent d'aquesta història presenta el capellà desesperat perquè els seus conjurs no desfan la tempesta que s'acosta; aleshores, en una arrencada de geni i d'impotència, llença la pròpia sabata als núvols. Cf. J. AMADES, *Astronomia i meteorologia populars*. Ed. El Mèdol (Tarragona 1993), p. 104.
- 37.- C. GOMIS, *Lo llamp y'ls temporals*, p. 9; C. GOMIS, *La bruixa catalana*, p. 69. Naturalment, les bruixes prenen la caldereta de l'aigua beneïda pel molt mal que aquesta els pot fer, ja que durant el cerimonial de comunir els núvols el capellà espargia aigua beneïta. Es coneixen històries semblants a aquesta arreu de Catalunya.
- 38.- C. GOMIS, *La bruixa catalana*, p. 87.
- 39.- C. GOMIS, *La bruixa catalana*, p. 46.
- 40.- J. RODRÍGUEZ SURINAC, *Historia y leyendas de San Pol de Mar* (Sant Pol de Mar 1977), pp. 65-68.
- 41.- Històries que s'esmenten sense concretar-les en el treball d'E. PUIG, «La història entre bastidors: una aproximació al fenomen de la bruixeria», *Felibrejada*, 22. Grup d'Història del Casal (Mataró 1995), pp. 3-10, esp. 10.
- 42.- J. COLL, *Quan Judes era fadrí i sa mare festejava. Rondalles del Pallars*. Ed. del Mall (Barcelona 1987), pp. 74 i 84; R. VIOLANT I SIMORRA, *De bruixeria pallaresa...*, p. 115.
- 43.- C. GOMIS, *Lo llamp y'ls temporals*, pp. 7-8; *La bruixa catalana*, pp. 67-68.
- 44.- C. GOMIS, *Lo llamp y'ls temporals*, p. 10 *La bruixa catalana*, pp. 69-70.
- 45.- Vegeu més amunt l'apartat «Les bruixes de Dosrius».
- 46.- C. GOMIS, *Lo llamp y'ls temporals*, pp. 10-11; *La bruixa catalana*, p. 70.
- 47.- C. GOMIS, *La bruixa catalana*, pp. 47-48.

- 48.- C. GOMIS, *La bruixa catalana*, p. 81.
- 49.- C. GOMIS, *Lo llamp y'ls temporals*, p. 12; *La bruixa catalana*, pp. 71-72.
- 50.- C. GOMIS, *Lo llamp y'ls temporals*, pp. 7-8; *La bruixa catalana*, p. 68.
- 51.- La bibliografia sobre el cerimonial del salpàs és extensa. En destaquem els següents treballs: A. PLADEVALL, *Persecució de bruixes a les comarques de Vic a principis del segle XVII* (Barcelona 1974), p. 44; C. GOMIS, *La bruixa catalana*, p. 121.
- 52.- Entre d'altres, C. VINYOLES, «Màgiques, pors i supersticions», *Quaderns de la Revista de Girona*, 19 (Girona 1988), p. 25.
- 53.- ANÒNIM, «Notícies i comentaris. El Salpàs», *Guia*, núm. 154 (Premià de Mar 1968), p. 18.
- 54.- F. DE CABANYES, «Costums mataronins. El Salpàs», *Bloc mataroní* (Mataró 1926); hi ha ed. facsímil: PMCM-Ed. Altafulla (Barcelona 1990), pp. 450-451; M. RIBAS, *Tradicions populars i costums mataronins...*, pp. 55-57; J.M. MODOLELL, *Converses amb mossèn Pere Ribot*, p. 39.
- 55.- MN. J. MAS, «La parròquia de Sant Feliu d'Alella», *Notes històriques del Bisbat de Barcelona*, vol. III (Barcelona 1909), p. 44.
- 56.- J.M. MODOLELL, *Pel Camí del Mig. De Cabrera a Mataró*. Oikos-Tau (Cabrera de Mar 1989), p. 166.
- 57.- Informació que devem a l'amabilitat del Sr. Josep Samon. Sembla, però, que en aquest cas el salpàs és més un vehicle de comunicació del rector amb els feligresos que viuen més allunyats que no pas un exorcisme en si mateix.
- 58.- F. CAZORLA, R. COLL i R. JÀRREGA, «Els darrers jaciments arqueològics descoberts a Premià. Una aportació a l'inventari arqueològic de Premià de Dalt i Premià de Mar (El Maresme)», *XIII Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1997), p. 179.
- 59.- La informació sobre aquest lloc la devem al Sr. Joan Gómez Vinardell, de Premià de Mar, al qual li havia transmès la seva àvia, la Sra. Agustina Pujades, quan ell tenia només uns sis o set anys, pels volts de l'any 1948. És possible, doncs, que sobre aquest tema puguin existir més detalls, que el nostre informant confessa no recordar.
- 60.- C. GOMIS, *La bruixa catalana*, p. 71.
- 61.- F. CARRERAS CANDI, *Lo castell de Burriac...*, pp. 257-258; J. CLAVELL, *La Xarbotada...*, pp. 115-118; M. RIBAS, *Tradicions populars...*, p. 46 (nota 3).
- 62.- J. CLAVELL, *Argentona. Història i records* (Argentona 1990), p. 120.
- 63.- La qual cosa demostra que la nostra interpretació d'aquesta «bruixa» com a divinitat tutelar és la correcta (vegeu més amunt la llegenda de la Bruixa de la Pinta d'Or); també J. CLAVELL, *Argentona...*, p. 117.
- 64.- C. GOMIS, *Lo llamp y'ls temporals*, p. 38; J. AMADES, *Astronomia i meteorologia populars*, p. 66.
- 65.- C. GOMIS, *Lo llamp y'ls temporals*, pp. 38-39. Per a la primera d'aquestes oracions, també J. AMADES, *Astronomia i meteorologia populars*, p. 66.

- 66.- C. GOMIS, *Lo llamp y'ls temporals*, p. 39.
- 67.- C. GOMIS, *Lo llamp y'ls temporals*, p. 40.
- 68.- C. GOMIS, *Lo llamp y'ls temporals*, p. 41.
- 69.- R. VILA I BOIXADER, *Catalunya, esqueixos d'un passat*, p. 74.
- 70.- J. CAMPBELL, *Las máscaras de Dios (I). Mitología primitiva*. Alianza ed. (Madrid 1991), p. 265 i ss.; C. CABAL, «Mitología ibérica», p. 279, en fa una comparació que considerem molt encertada.
- 71.- C. CABAL, «Mitología ibérica», p. 277.
- 72.- F. CARRERAS CANDI, *Argentona històrica*, p. 73.
- 73.- C. GOMIS, *Lo llamp y'ls temporals*, pp. 20-22.
- 74.- C. CURTÓ SOLER, *Aspectes sanitaris dels arxius parroquials de Sant Feliu de Cabrera, Sant Genís de Vilassar, Sant Joan de Vilassar i de Santa Creu de Cabrils en els segles XVI, XVII i XVIII*. Tesi de Doctorat inèdita (Barcelona 1990), vol. I, pp. 270, 291 i 396.
- 75.- F. DE CABANYES, «El tocar a temps», *Bloc mataroní* (Mataró 1926) (hi ha edició facsímil: PMCM-Ed. Altafulla. Barcelona, 1990, p. 557); P.M. IBERN, «El campanar de Santa Maria de Mataró (dels inicis a 1739)», *Fulls del Museu-Arxiu de Santa Maria*, núm. 21 (Mataró 1984), p. 38.
- 76.- La Martina és la campana amb què es tocava a temps a Arenys de Munt. Coneixem altres històries per l'estil a la comarca, sobretot a Arenys de Munt i Dosrius. C. GOMIS, *La bruixa catalana*, pp. 68-72.
- 77.- F. CARRERAS CANDI, *Lo castell de Burriac...*, pp. 258-259.
- 78.- J. DE CABANYES, «Una batalla original», *Bloc Mataroní* (Mataró 1926) (hi ha edició facsímil: PMCM-Ed. Altafulla. Mataró 1990, pp. 678-679). També esmenten el fet M. RIBAS, *Tradicions populars...*, p. 86 i J. LLADÓ, «Parlem de bruixes», *Bruixes*. Grup d'Història del Casal (Mataró 1995), p. 43.
- 79.- Aquesta notícia la coneixem mercès a la publicació del treball de J.M. Pons Guri, «Una cacera de bruixes als anys 1619-1621», *La Vall*, núm. 150. Associació Cultural Vallgorguina (Vallgorguina 1994), pp. 47-55, autor al qual seguirem en aquesta qüestió. Cal esmentar que en aquest article hi ha algunes observacions força assenyades sobre el tema de la bruixeria, en la línia d'aquest historiador.
- 80.- J.M. PONS GURI, «Una cacera...», p. 51.
- 81.- APSGVD, *Libre de la Vniversitat de Vilasar en lo qual estan continuats tots los pagaments que faran los jurats de dita Universitat en lo any de llur administracio...*, pp. 8, 16, 23 i 30. La seva data inicial és l'any 1621. Volem agrair al Sr. Josep Samon Forgas que ens facilités la seva consulta.
- 82.- Podeu consultar sobre aquest tema J. SAMON, «El quan i el com dels Sants Màrtirs», *Vilassar i els Sants Màrtirs* (Vilassar de Dalt 1991), pp. 105-106.
- 83.- A. LLAMAS, «La persecució de l'heretgia pel Tribunal de la Inquisició. El cas de Maria Torres. 1680», *XII Sessió d'Estudis Mataronins*, Museu-Arxiu de Santa Maria (Mataró 1996), pp. 205-209.

- 84.- C. GOMIS, *La bruixa catalana*, pp. 212-213.
- 85.- C. GOMIS, *La bruixa catalana*, p. 139.
- 86.- El poder dels Sants Màrtirs és molt gran contra les aigües i contra el dimoni –hi ha un cas d'un endimoniait curat precisament el dia 29 d'abril, el dia de la seva festa, en veure les relíquies–. Cf. J. DE JESÚS MARIA, *Epítome de la certeza, legitimidad y escelencia de las insignes reliquias de los Santos Màrtires, que son veneradas en Vilasar* (Barcelona 1836), p. 117 i ss.; DD.AA., *Vilassar i els Sants Màrtirs* (Vilassar de Dalt 1991), amb bibliografia anterior.
- 87.- MN. J. MAS, «La Creu del Mont Cabrer», *Notes històriques del Bisbat de Barcelona*, Vol. III (Barcelona 1909), pp. 161-168.
- 88.- És a dir, «que la Santa Creu sigui la meva llum i no el Dragó el meu guia» (traducció de P. Benito).
- 89.- Que traduït significa: «ves-te'n, Satanàs, mai no intentis convèncer-me, que són inofensius els mals que segregues i els verins que beus» (traducció de P. Benito).
- 90.- M. RIBAS, «La creu de Mont-Cabrer», *Bloc Mataroní* (Mataró 1926); hi ha edició facsímil: PMCM-Ed. Altafulla (Mataró 1990), p. 559.
- 91.- F. D'A. MARTÍN I JULIÀ, «Montcabrer. La muntanya i els seus voltants o la cova de les "Bruixes". La creu», *Butlletí del Centre Excursionista Premià*, núm. 31 (Premià de Mar 1929), pp. 14-18.
- 92.- S. LLINÉS, «La Creu de Montcabrer», pp. 7-8; F. MIRALLES, «Per la història de la Creu de Montcabrer», *Estrella de Burriac*, núms. 124, 126 i 127 (Cabrera de Mar 1953), pp. 7-8; 4 i 11; 4-5, respectivament.
- 93.- ANÒNIM, «Historietes i llegendes. La creu del Montcabrer», *Portantveu de Cabrils*, núms. 16 i 17 (Cabrils, març i abril de 1965), pp. 2 i 2 respectivament.
- 94.- Arxiu Parroquial de Vilassar de Dalt, «La primera creu de Montcabrer (1707)», *Butlletí AECC*, núm. 11 (Premià de Mar 1983), p. 10.
- 95.- J. LLINÉS, «El Montcabrer i la història de la creu. *Històries i llegendes de Cabrera-I*», *El Col·leccionable de la Fundació Burriac*, núm. 11 (Cabrera de Mar 1996), pp. 15-18.
- 96.- J. VILALTA, «La creu de Montcabrer», *La Clau*, núm. 25 (Vilassar de Mar 1984), p. 11.
- 97.- Per exemple, J. TOLRÀ, *Cabrils, el poble i els homes*, pp. 46 i 48; P. BENITO, «Sequeres, tempestes i malefics: el poder intercessor dels Sants Màrtirs», *Vilassar i els Sants Màrtirs* (Vilassar de Dalt 1991), pp. 73-82; M. RIBAS, *Tradicions populars i costums mataronins*, pp. 84 i 149; J.M. MODOLELL, *Cabrera de Mar. Castell de Sant Vicenç o de Burriac. Síntesi històrica*. L'Aixernador eds. (Argentona 1993), pp. 277 i ss.
- 98.- R. COLL, F. CAZORLA i F. BAYÉS, «El santuari ibèric de la Cova de les Encantades...», p. 60, nota 17.
- 99.- M.J. CASTILLO, *Argentona i Vilassar a cavall de dues èpoques*. L'Aixernador, eds. (Argentona 1990).
- 100.- M.J. CASTILLO, *op. cit.*, pp. 129, 131, 224 i 305.

- 101.- F. MIRALLES, «Per la història de la Creu de Montcabrer», pp. 7-8, 4 i 11, 4-5, respectivament; J. VILALTA, «La creu de Montcabrer», p. 11. Per a les creus més antigues podeu consultar també MN. J. MAS, «Nota històrica. La Creu de Mont-Cabrer, de Cabrils», *Gaceta de Cataluña*, núms. 1767 i 1768, corresponents als dies 4 i 5 de maig de 1923, respectivament.
- 102.- Segons la notícia que aparegué en el diari *El Maresme*, corresponent a 15 de juliol de 1983, vegeu R. VALLBONA, «El frustrat 'akelarre' que havia de reunir cinc mil persones a Burriac, es féu a Barcelona», *El Maresme*, 15-VII-1983, p. 3.
- 103.- Només en determinats casos era cremada llenya exclusivament de roure en els focs sagrats, com el de Vesta, a Roma. El que sí existia era l'encesa del foc sagrat, de vegades solsticial, amb llenya de roure, però entre els pobles germànics. Per a més dades podeu consultar J.G. FRAZER, *La rama dorada. Magia y religión*. FCE (Madrid 1989), p. 747.
- 104.- Precisament el fet que els pagesos germànics encenguessin el seu foc amb llenya de roure i que deixessin cremar durant tot un any un gros tió d'aquest arbre allunyava les bruixes. Com pot ser que les bruixes adorin allò que les fa fugir?. J.G. FRAZER, *La rama dorada. Magia y religión*, p. 747. I pel que fa a Catalunya, són conegudes altres classes de vegetals que s'utilitzen per repel·lir-les, com el llorer, l'ars blanc o la palma beneïda.
- 105.- L'única traça de sacrificis propiciatoris, no al roure sinó als esperits que hi resideixen, sembla ser que es practicava en el món cèltic el dia de Beltaine, o sia, l'1 de maig. Cf. J.G. FRAZER, *La rama dorada. Magia y religión*, pp. 695 i ss., 748.
- 106.- Així, per exemple, podeu consultar F. DE CABANYES, «Costums mataronins. El passar una criatura pel roure», *Bloc mataroní* (Mataró 1926); hi ha edició facsímil: PMCM-Ed. Altafulla. Barcelona, 1990, pp. 538-539; no era infreqüent fer passar la criatura per una alznina enlloc de per un roure a Mataró mateix. Cf. C. GOMIS, *Botànica popular. Ab gran nombre de confrontacions* (Barcelona 1891), pp. 17-18; C. GOMIS, *La bruixa catalana*, p. 186.
En altres casos, com a Sant Andreu de Llavaneres, a més de fer passar la criatura pel roure resultava imprescindible que els padrins fossin un Joan i un Pere. En aquest cas, si el roure es guaria de la ferida, el nen es curava del trencat; però si l'arbre es moria, el nen també. Existia una altra variant a la comarca del Maresme, i és que la criatura podia passar per un jonc esberlat de dalt a baix. Les dues persones que el passaven havien de ser home i dona, i s'havien de dir, és clar, Joan i Maria. Cf. C. GOMIS, *Botànica popular...*, p. 100; C. GOMIS, *La bruixa catalana*, pp. 186-187, per a totes aquestes tradicions.
- 107.- De vegades, fins i tot s'havien arribat a posar quatre d'aquestes «pedres del llamp», una per a cadascun dels punts cardinals. Cf. A. PLADEVALL, *Persecució de bruixes a les comarques de Vic a principis del segle XVII*, p. 44.
- 108.- Aquestes dades generals sobre les supersticions de les pedres del llamp es troben documentades en nombrosa bibliografia. Extraïem les nostres dades comarcals de J. DE CABANYES, «Supersticions mataronines. Les pedres de llamp», *Bloc mataroní* (Mataró 1926); hi ha edició facsímil: PMCM-Ed. Altafulla (Barcelona 1990), p. 421.
- 109.- Així, per exemple, esmenten aquest fet J. CLAVELL, *Argentona. Història i records*, p. 32; M. RIBAS, *Els orígens de Mataró* (Mataró (2a ed., 1988), p. 216; M. RIBAS, *Tradicions populars i costums mataronins*, p. 32.

- 110.- M. RIBAS i LL. FERRER, *La capella pre-romànica de Sant Cristòfol de Cabrils* (Mataró 1960), p. 12.
- 111.- F. CARRERAS CANDI, *Lo castell de Burriac*, pp. 40-41.
- 112.- E. CANIBELL, «Excursió á Argentona y Burriach», *Memorias de l'Associació Catalanista d'Excursions Científicas*, vol. II (Barcelona 1878), p. 78.
- 113.- En alguns casos no es cita el nom del mas on transcorren els successos, ja que els nostres informants així ens ho han demanat.
- 114.- Aquesta expressió és típica de la comarca. Cf. R. SALAS i OLIVERAS, *De quan jo era noi (de l'última dècada del segle XIX a la segona del XX)*, (Mataró, 2a ed., 1991), p. 141.
- 115.- Devem el seu coneixement –i la transcripció– a l'amabilitat del Sr. Pere Benito Monclús. Aquest text també ha estat recollit per C. CURTÓ SOLER, *Aspectes sanitaris dels arxius parroquials...*, pp. 743, 776 i 895.
- 116.- Cal dir que en aquest treball no s'han inclòs aquelles llegendes o tradicions comarcals que coneixem, en les quals apareix el diable però no cap bruixa.
- 117.- Cf. J. LÓPEZ PUIGBÒ, *Les bruixes de Vallgorguina i el dolmen de «Pedra Gentil»* (Vallgorguina 1989), amb bibliografia anterior.
- 118.- Considerem expressament Cabrils, Cabrera i Argentona com una unitat, atès que els fenòmens de bruixeria, sobretot les llegendes, van clarament en aquest sentit. Potser no seria agosarat incloure-hi també Vilassar de Mar.
- 119.- LL. SUÑER, *Brissas de Llevant. Narracions de la costa*. Lib. de F. Puig (Barcelona 1896), pp. 97-109.
- 120.- Tal i com ja hem suggerit en altres treballs. Cf. R. COLL, F. CAZORLA i F. BAYÉS, «El santuari ibèric de la Cova de les Encantades...», *op. cit.*, pp. 67-68; R. COLL i F. CAZORLA, «Una cueva-santuario ibèrica en el Maresme: la Cova de les Encantades del Montcabrer (Cabrera de Mar, Barcelona)», *Congrés Internacional. Els ibers, prínceps d'occident*. Fundació La Caixa (Barcelona 1998), pp. 275-282.
- Volem aclarir que quan parlem de supervivència això no implica que la superstició popular la considerem una simple subsistència del món pagà: cal tenir molt present que en el moment d'estudiar qualsevol manifestació religiosa moderna, com passa en una excavació arqueològica, ens trobem en l'estrat superior, i que per sota s'han anat produint tota una sèrie de superposicions, interpretacions, canvis, assimilacions, etc., amb cultes més antics, de vegades molt difícils de detectar i d'interpretar. Que en un moment determinat ens podem trobar amb un símil cultural que ens porti a esmentar el seu precedent en la religió clàssica –en aquest cas ibèrica– no vol dir que hi hagi una supervivència sense més, ja que és molt plausible que l'esmentat fenomen es trobi revestit d'una complexitat històrica que ni tan sols siguem capaços de poder intuir.
- 121.- I no cal dir que aquesta opinió val igualment per a molts altres aspectes de l'etnografia comarcal.

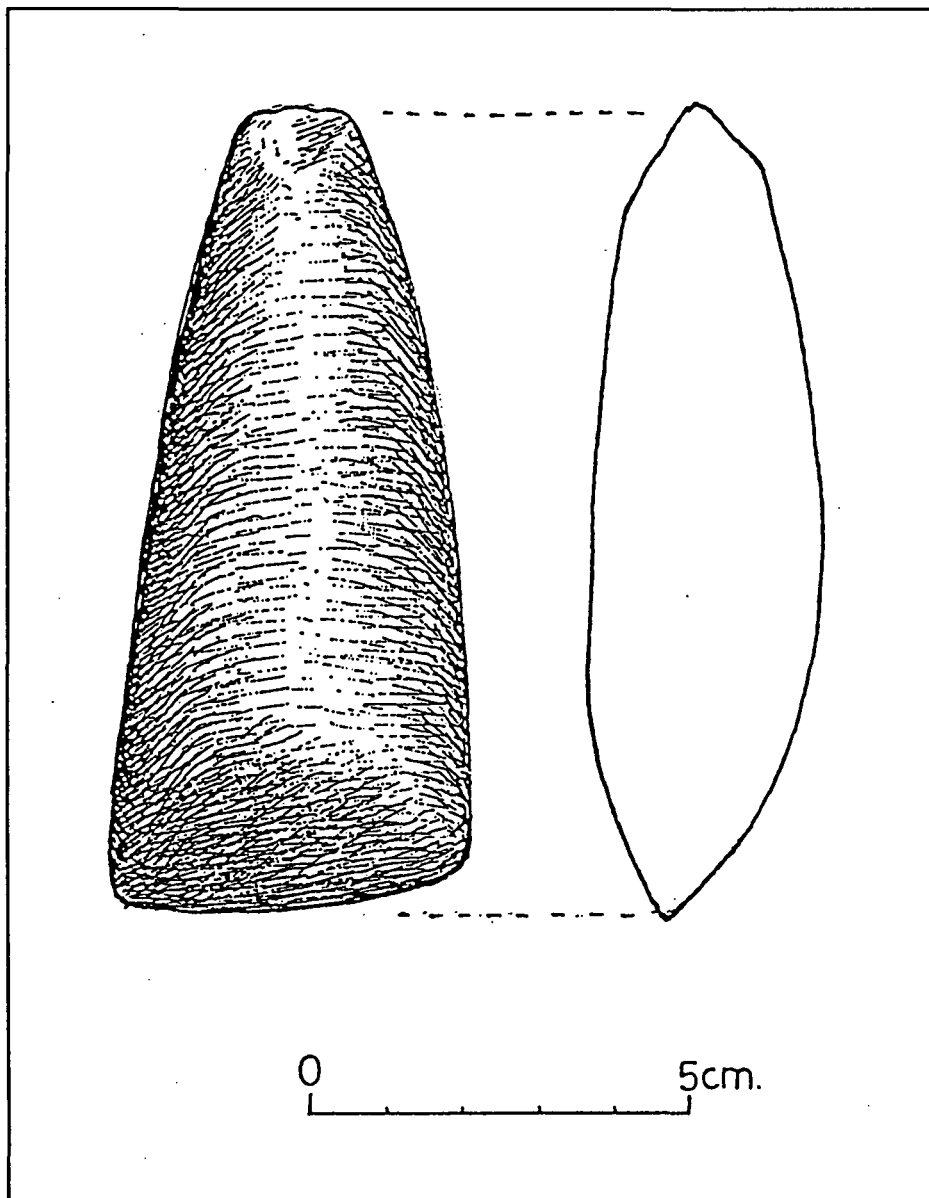

Fig. 1. Dibuix de la destral prehistòrica de Sant Cristòfol de Cabrils segons Marià Ribas i Bertran, que tingué l'amabilitat de facilitar-nos una còpia. En el text que l'acompanya es llegeix: «Cabrils. Destral de basalt descoberta a l'interior de la finestra lateral de l'absis de l'església de Sant Cristòfor del veïnat del Sant Crist, a l'ésser desparedada amb motiu de les obres de restauració del temple» (Arxiu Marià Ribas. Mataró).

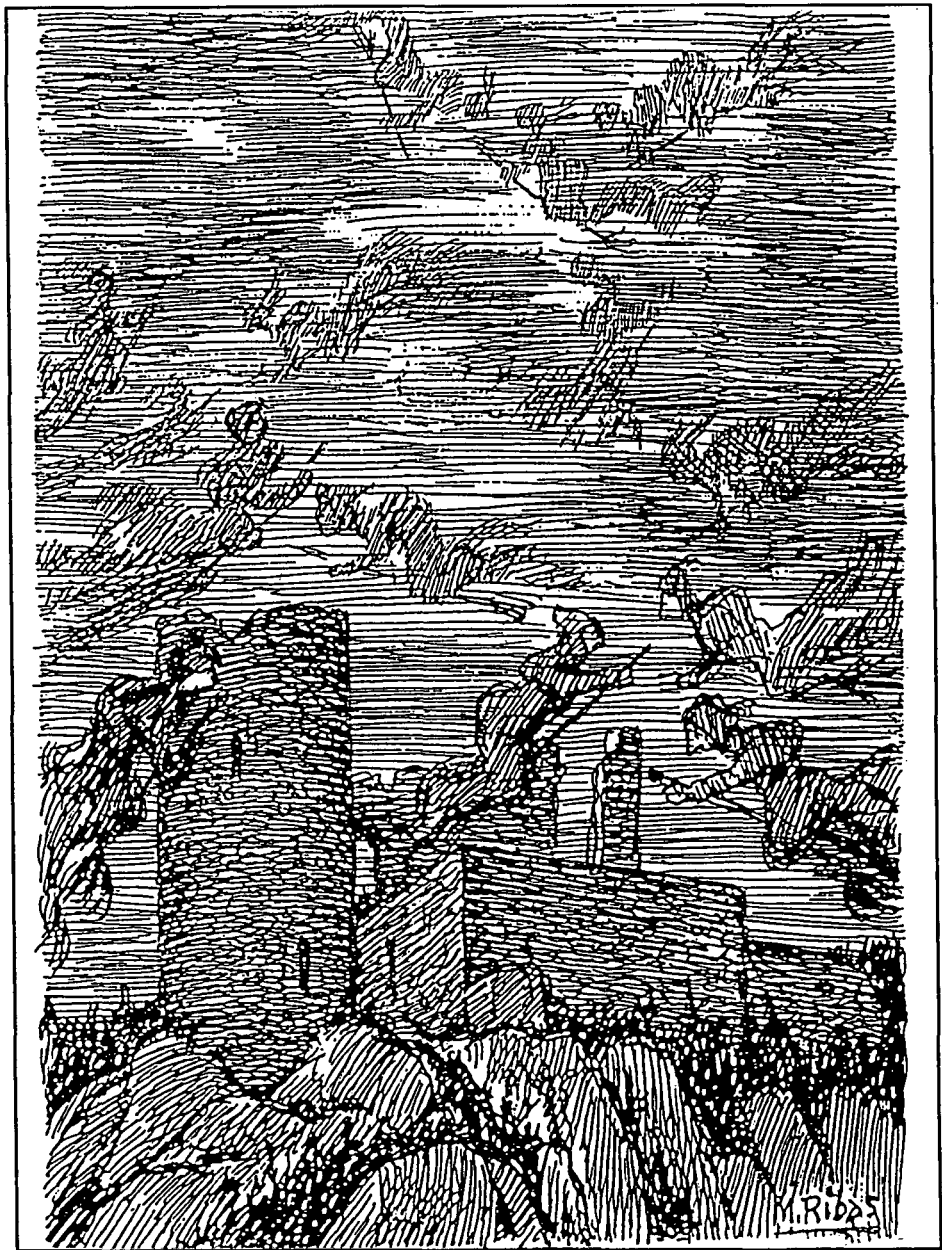

Fig. 2. Les bruixes de Burriac, segons interpretació de Marià Ribas i Bertran (dibuix extret del llibre *Tradicions populars i costums mataronins. Supersticions i bruixeria*. L'Aixernador eds. Argentona 1991).